

De geschiedenis van de landgoederen Horssen en Heijendaal.

en haar belangrijkste eigenaren de families Van Wijnbergen, Smits, Bouwens en Jurgens.

Auteur René A.M. Martens - Nijmegen

Versie 2.1 140112 © 2013-2014

E-mail ramhgoc@gmail.com

Onderdelen van deze publicatie zijn verkregen uit archieven en openbare publicaties.

Gaarne ontvangen wij correcties en aanvullingen op deze publicatie.

De parenteel geschiedenis is tevens gepubliceerd op www.genealogieonline.nl.

Index

1. Huis en Heerlijkheid Horssen

- 1.1 Bouw geschiedenis
- 1.2 Bewoners en eigenaren
- 1.3 De bordesvazen
- 1.4 De toegangspoort
- 1.5 De biljartkamer
- 1.6 Het landgoed
- 1.7 Interieur na renovatie 2006
2. 1650 jonkheer Johan van Wijnbergen
3. 1629 – 1669 Ditmar van Wijnbergen, Heer van Horssen en de Nieuwe Poll.
4. 1723 – 1904 Eigenaren
5. Geschiedenis landgoed Oldenaller - Putten
6. 1621 – 1900 Parenteel van Johannes Bouwens
7. Familie burgemeester Adam Jacob Smits & Bouwens
8. 1900 Eigenaar Van Beusekom
9. 1975 Eigenaar A.H.M. Jurgens
10. 2004 Eigenaars Jaap Beekhuis en Corine van der Hart.
11. Burgemeesters van Horssen

12. VOC Schip HORSSSEN (1784-1796)

- 12.1 Unieke administratie
- 12.2 De VOC handel op de Oost
- 12.3 Spiegelschip
- 12.4 Kenmerken
- 12.5 Reisgegevens
- 12.6 Genealogie informatie bemanning
- 12.7 Willem van Zijl
- 12.8 Mouterij op de Bounty
- 12.9 Teunis
- 12.10 1795 Faillissement VOC
- 12.11 Werknemers uit Horssen

13. Landgoed Heijendaal

- 13.1 1532 De voorgeschiedenis van het landgoed
- 13.2 1652 Nicolaes Vijgh
- 13.3 1659 Matthijs Clabbershoff
- 13.4 1664 Johan Bors
- 13.5 1719 Jacob Ignatius van der Heijden
- 13.6 1722 Sara en Maria Margaretha Schoneman
- 13.7 1734 Adam Jacob Smits
- 13.8 1743 Snouckaert van Schouburgh
- 13.9 1758 Steven Adriaan, graaf van Welderen
- 13.10 1784 Evert Kolenbrander
- 13.11 1797 Matthias Adriaan Kolenbrander
- 13.12 1912 Frans Jurgens sr.
- 13.13 1940-1944 De oorlogsjaren
- 13.14 1949 Radboud Universiteit Nijmegen
- 13.15 Villa Salatiga
- 13.16 Huise Belvoir en Anton Jurgens

14. Stichting Anton Jurgens Fonds

- 14.1 Anton J. Jurgens (1867-1945)

14.2 Geschiedenis

14.3 Unilever

14.4 Missie

15. Margarinefabrieken in Nijmegen.

15.1 NV Margarinefabriek Batava Nijmegen

15.2 Brinkers Margarinefabriek BV

15.3 Tsessinga & Co Margarinefabriek

16. Bronnen

Inleiding

Familie relaties mede door vererving hebben de eigenaren van Horssen en Heijendaal in diverse perioden een binding gehad met Nijmegen en in het bijzonder met de familie Smits en Jurgens uit Nijmegen. Daar waar Heijendaal met de ontwikkeling van de Radboud Universiteit een volledige gedaante verandering heeft ondergaan, heeft Horssen en met name het gelijknamige landgoed veel van haar oorspronkelijke karakter behouden.

Een aardig tijdsbeeld van Horssen is opgeschreven door Jaap Beenhuis bij monde van de kooiker en jachttopzichter Willy Sommerdijk in de publicatie: In het land van Maas en Waal, levensboek van Willy Sommerdijk in 2008.

De familie Bouwens heeft 150 jaar lang haar stempel op het landgoed gedrukt. Geld heeft de familie verdient met de VOC Verenigde Oost-Indische Compagnie en het naar Horssen genoemde schip uit deze periode.

Voor mij was de aanleiding voor deze publicatie mijn jeugdherinneringen aan beide landgoederen tijdens bezoeken samen met mijn ouders. Tegenover Heijendaal bij de voormalige kwekerij van Toon de Kluijs en bij de familie van Beusekom in Horssen, beide vrienden/kennissen van mijn ouders. Architect Charles Estourgie was tevens de ontwerper van bloemenwinkel De Kluijs 1935 en Villa Saxon Holme 1913 aan de Javastraat, waar mijn moeder Bep Cuijpers als inwonend kindermisje heeft gewerkt.

Zie tevens mijn andere publicaties op o.a. Noviomagus.nl en [BHIC Brabants Archief](http://BHIC.BrabantsArchief.nl).

Heerlijkheid Horsen

Huis Horsen

Ten westen van de dorpskom ligt het door een uitgestrekt park omgeven Huis Horsen, een in de 19de eeuw tot landhuis verbouwde boerderij of rentmeesterswoning, die de opvolger is van het oudere huis dat ongeveer 100 m westelijker in de as van de huidige oprijlaan heeft gestaan.

Foto René Martens & Peter Douglas.

Als kind kwam ik af en toe op bezoek achter op de fiets met mijn moeder Bep Martens-Cuijpers bij de toenmalige bewoners familie Van Beusekom (str-enge opa) en struinde dan door het landgoed. Pas toen ik vijftig werd heb ik met toestemming van Frans A.V. Jurgens het weekend van 17 t/m 19 september 1999 met familie en vrienden een feestelijk weekeinde doorgebracht met een gastoptreden van Pieter Douglas (Sinatra). Willy Sommerdijk was toen nog de jachtopzichter waarvan een leuk boekwerk is verschenen. In 2013 was mijn recente bezoek en heb de gerenoveerde woning bezichtigd samen met de sinds 2004 nieuwe eigenaar Jaap Beekhuis en Corine van de Valk.

Geschiedenis

De heerlijkheid Horssen maakte aanvankelijk deel uit van de bannerheerlijkheid Batenburg. Door verkoop is zij in 1649 daarvan afgescheiden. Het is sedertdien een Gelders leen. In 1650 is Horssen door de erfgenamen van Boldewijn van Luxemburg verkocht aan Johan van Wijnbergen en drie jaar later werd het leen met het goed Utendijk vergroot.

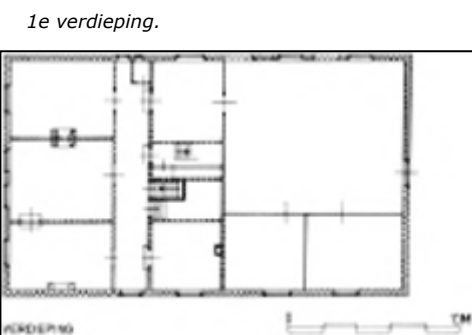
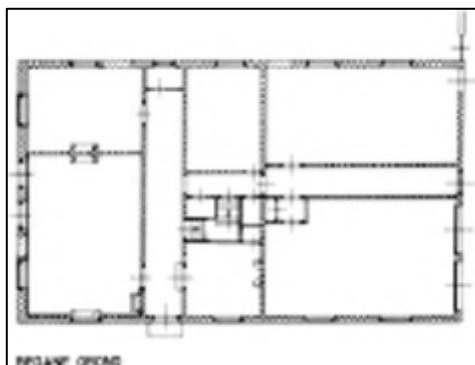
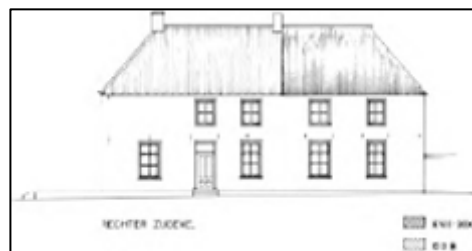
Afb. 1. Het Huis Horssen, met in het midden van de 19de eeuw tot herenhuis verbouwde voormalige rentmeestershuis van het landgoed. De smalle, naar de oprijlaan gerichte voorgevel (1981).

Afb. 2. De linkerzijgevel van het huis (zuidwestzijde), waarin duidelijke bouwsporen van diverse gedichte vensters (1981).

Afb. 3. Opmetingstekening van het Huis Horssen met vier gevelaanzichten en de plattegronden van begane grond en verdieping.

De bewoners / eigenaren

Afb. 4 – 1981. Gezicht op het in een landschappelijk park gelegen Huis Horssen.

In 1723 kwam de heerlijkheid aan Johan Hendrik van Delen tot Druten, vervolgens in 1734 aan Adam Jacob Smits en Anna Maria Bouwens. Zij was in 1742 in het bezit van Horssen. In 1747 kwam de heerlijkheid aan haar neef Jan Bouwens en vervolgens aan diens broer Pieter Bouwens (zie voor beider portretten pagina 11-12). In de 19de en 20ste eeuw vererfde de bezitting op de familie Van den Broecke en de erven Van Beusekom. In 1980 gingen huis en landgoed door verkoop over in handen van A.H.M. Jurgens. Van de geschiedenis van het oude huis en het landgoed is vrijwel niets bekend, doordat de laatste telg uit het geslacht Bouwens, Jhr. mr. P.F.Z. Bouwens van Horssen, het huisarchief heeft vernietigd.

In 2004 heeft de stichting van Frans Jurgens het landgoed verkocht aan Jaap Beekhuis en Corine van der Hart die de woning volledig in oude glorie hebben genoveerd. Het landgoed blijft zijn besloten karakter behouden.

Van het oude huis is behalve de afbeelding als kaartsymbool op pagina 5 vermelde kaart niets bekend. Het kadastraal minuutplan geeft ter plaatse van het oude huis een rechthoekig gebouw weer van 22,5 × 17,5 m, dat met de brede zijde naar de oprijlaan was gericht. Waarschijnlijk heeft men hier te doen met een 17de-eeuws huis.

Het Huis Horssen is een op een rechthoekige grondslag van 13,5 × 23 m opgetrokken woonhuis met verdieping en omgaand schilddak. Het huis is gelegen in de as van de grote oprijlaan. De korte zijde vormt de voorgevel. Het huis is de opvolger van het 'oude' Huis Horssen en wordt ook wel als rentmeestershuis genoemd. Het zal waarschijnlijk als bijgebouw dienst hebben gedaan bij het oude huis. In de zuidgevel zijn de sporen van diverse dichtgezette vensters te zien op de beganegrondverdieping (afb. 1 en 2), waaruit een vroegere indeling blijkt die niet strookt met de huidige indeling van het huis. Ook in de westgevel komt beganegronds de hanekam van een dichtgezet venster voor, maar al deze sporen laten niet toe inzicht te krijgen in de oorspronkelijke opzet. Het lijkt erop dat de lange gevel aan de zuidkant oorspronkelijk voorgevel van het gebouw is geweest. Diverse vensters zijn dichtgezet. In het midden van de 19de eeuw is het gebouw geschikt gemaakt voor semi-permanent verblijf van de eigenaars van het landgoed, waarbij vooral het oostelijk gedeelte met de oostgevel als show-gevel werd aangepast aan de eisen en smaak van de toenmalige eigenaars, die het oude huis lieten afbreken.

Inwendig werd een tweedeling aangebracht, waarbij het voorste of oostelijke part tot woonhuis werd bestemd en het westelijk gedeelte meer voor stalling, opslag en berging dienst ging doen. De verdeling komt thans nog uit in de dekking van het huis; een pannendak boven het woongedeelte en rietdekking op het achterhuis. Hoezeer het om een aanpassing van het bestaande gebouw ging, bewijst de inzet van de grote vensters op de verdieping, die aan de frontzijde door de daklijst heen steken. De vensters zijn te hoog voor de lage verdieping van buiten gezien. Inwendig zitten de onderdorpels op minder dan normale maat boven de verdiepingsvloer.

1999 Woonkamer voor renovatie

Het woongedeelte bestaat inwendig uit een grote en een kleine kamer achter de façade met schoorstenen en eenvoudige betimmeringen. Daarachter loopt over de hele breedte van het huis een brede gang waaraan de keuken, het trappenhuis geflankeerd door een doorgang naar het achterhuis en een vertrek liggen. Op de verdieping wordt die indeling herhaald met dien verstande dat boven de grote salon twee slaapkamers liggen.

Bordesvazen

Op het bordes ten westen van het huis staan vier zandstenen vazen, die door breuk en vorstschade in zeer slechte staat verkeren. De 18de-eeuwse tuinvasen met deksel behoren tot twee types.

- Twee vazen met op de romp een omlopend reliëf, voorstellend een klassieke, waarschijnlijk mythologische scène (afb. 5).
- Twee vazen met ramskoppen als oren en ovale medaillons aan weerszijden op de romp.

Afb.5 - 1981. Tuinvaas op het bordes met klassiek reliëf.

In het tuingedeelte ten westen van het Huis staat een zonnewijzer op een natuurstenen voet in Lodewijk xv-stijl in de door jachttopzichter Sommerdijk aangelegde rozentuin.

De toegangspoort

Aan het begin van de toegangslaan aan de Zeksestraat staat een monumentaal toegangshek (afb. 6), bestaande uit vier hardstenen posten met verdiepte panelen, lage plint en smalle kroonlijst. De posten worden bekroond door vlamvorme, bolvormige vazen met een versiering van knorren op de bol. Tussen de posten draaien een dubbel en twee enkelvoudige spijlhekken. Rechts van de oprijlaan is een in de zomer kleurrijke rododendron tuin.

Afb. 6 - 1981. Het toegangshek tot het landgoed met het Huis Horssen op de achtergrond.

Anno
2012.

De biljartkamer

Rechts van de oprijlaan, even voorbij de vroegere standplaats van het oude huis, staat een klein 18de-eeuws gebouwtje met zadeldak tussen topgevels. In de zuid-westelijke puntgevel zijn beganegronds twee 19de-eeuwse tuindeuren met omlijsting aangebracht en midden erboven een 19de-eeuws venster met gebogen bovenlicht eveneens voorzien van een houten omlijsting (afb. 165).

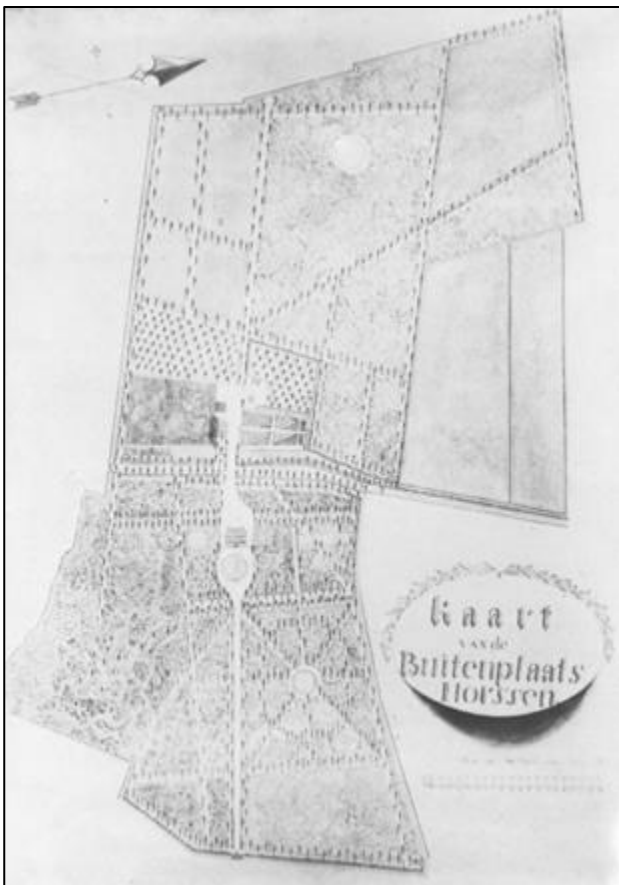
In de oostelijke zijgevel zat oorspronkelijk een door twee vensters geflankeerde toegang. Het gebouwtje deed naar verluidt dienst als biljartkamer; de oorspronkelijke bestemming is niet bekend.

Anno 2012.

Afb. 7 - 1981. De z.g. biljartkamer in het park ten noordoosten van het Huis Horssen.

Het landgoed

Afb. 8. Kopie van een plattegrondtekening met de parkaanleg rond het Huis Horssen. R.A.G., Arnhem.

In het landschappelijke park rond het Huis Horssen zijn resten van de vroegere formele tuinaanleg bewaard gebleven, voornamelijk in het padenpatroon. Uit de laat 18de-eeuwse 'Kaart van de Buitenplaats Horssen' (afb. 167) blijkt dat het stramien van het park was gebaseerd op twee hoofdasen die in de omgeving van het huis een knik vertonen.

Secundaire lanen lopen hiermee parallel of gaan er diagonaalsgewijs doorheen. Recht voor het huis is die formele aanleg op de plattegrond nog het duidelijkst.

Opmerkelijk zijn ook de slingerpaadjes in de boscompartimenten, die ook in de percelen aan weerszijden van de toegangslaan nog deels aanwezig zijn. De vijver nabij het Huis is mogelijk een restant van een voormalige eendenkooi.

80-jarige Jachtopzichter Willy Sommerdijk

Interieur na renovatie 2006.

Woonkamer

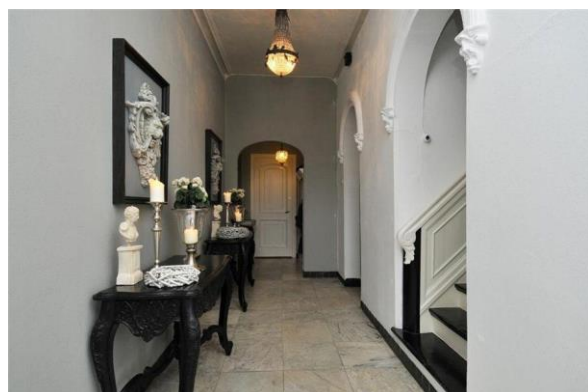
Zijkamer

Keuken

Voormalige jachtkamer

Gang / Keukendeur

Voormalige garage

1650 jonkheer Johan van Wijnbergen

In 1650 is Horssen door de erfgenamen van Boudewijn van Luxemburg verkocht aan jonker Johan van Wijnbergen. Van Wijnbergen gaf opdracht tot de bouw en bewoonde na de bouw vanaf 1655 het landgoed Oldenaller bij Putten. De kinderloze Johan schonk dit in 1651 aan zijn neef Sybert. Het is nu in bezit van Natuurmonumenten en verhuurd als appartement-complex is. Adres: Putten - Oldenalleralee 3.

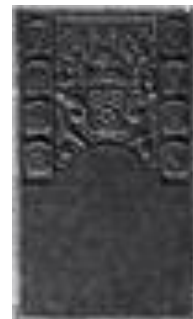
Johan van Wijnbergen, vrijheer van Horssen tot Oldenaller, zoon van Sybert van Wijnbergen en Aaltje Douninez, werd in 1590 geboren. Hij had lust tot het krijgsleven en trad van tijd tot tijd in dienst van Amsterdamse mogendheden, en bracht zijn eerste dienstjaren door in Italië, Zweden en Denemarken. Onder het bewind van Maurits, Frederik Hendrik en Willem II voerde hij het rijksbevel als commandeur van Rijnbeek, gouverneur van Sluis en Vlaanderen en 's Hertogenbosch. Hij huwde d.d. 7 december 1634 Cornelia van Welderen, dochter van Diederick van Welderen, burggraaf en richter van Nijmegen 1652-1677 en overleed (68) kinderloos in 1658. Nijmegen heeft nog steeds een Van Welderenstraat op de plaats van de oude stadswallen ter hoogte van de Ziekerpoort, waar mijn oom Theo Martens de kunsthandel en lijstenmakerij van mijn opa Bernardus Martens heeft voortgezet.

<i>Bron</i>	<i>Huwelijksregister Nederduits-Gereformeerde gemeente Nijmegen. RBS 1173/255.</i>
<i>Bruidegom</i>	<i>jonker Johan (militair) van Wijnbergen</i>
<i>Bruid</i>	<i>vrouw Cornelia van Welderen</i>
<i>Datum document</i>	<i>7/12/1634</i>
<i>Opmerking</i>	<i>HIJ: kolonel en gouverneur van stad en forten van "Rhijnberck" (Rheinberg). ZIJ: weduwe van Gerhard Vijgh heer tot Waardenburg, Hier en Neerijnen. Attestatie gegeven naar "Berck" (Rheinberg).</i>
<i>Getuigen:</i>	<i>schriftelijke toestemming van H. Leflerius.</i>
<i>Begraven</i>	<i>1658 Sint Jan 's Hertogenbosch, in de zuidelijke binnenzijbeuk van het koor, de tweede travee vanaf het transept, in het midden.</i>

Hic Situs est / nobiliss et strenu'ss / IOHANNES A WYNBERGEN / dom.in horssen et oldenaller / QUI CUM VIRTUTUM ET MILITIE TYROCINIA / IN MANTUÆ VENETUM DUCUM DANIE / ET SUECIE REGUM AULA CASTRIS POSUISSET / CETERAM ÆTATEM PATRIÆ MARTIS THEATRO / TRIBUS ORDINE AURIACIS PRINCIP IMPENDIT / SUB MAURITIO CENTURIONATU FUNCTUS / CHILIARCHAM ET RHENOBERKÆ PRÆFECTUM / FRED HENRICUS SLUSARUM ET SUBIECTÆ EI / FLANDRIÆ WILHELMUS II ESSE IUSSIT / SYLVÆDUCIS ET TETRARCHIÆ ILLUS GUBERNATOR / ORDINUM FOED DECRETO RENUNCIATUS EST / ITA POST ILLUSTRATAM GENTIS SUÆ / SPLENDIDAM NOBILITATEM QUOD MOCKA / DIESTA, BREDIA, KEMPENIA, STRALÆ, GRIETHUSA ETC / TESTANTUR.TANDEM A TER MAX.IMPERATORE / LECTUS.EMIGRAVIT NEOMAGLIM DCLVIII / ÆT.LXVIII.HÆREDES H. M. B. M. P.

Hier is gelegen de zeer edele en omverschrokken Johannes Wijnbergen, heer in Horssen en Oldenaller, die, toen hij de eerste proeven van deugd en krijgsvaardigheid aan het hof van Mantua, van de dogen van de Venetiërs, van de koning en van Denemarken en Zweden te velde had afgelegd, zijn verdere leven wijdde in het vaderland aan het krijgsvaardigheid voor drie vorsten van Oranje op rij. Onder Maurits was hij onderofficier, Frederik Hendrik droeg hem op overste en commandant van Rheinberg en Willem II van Sluis en het aan hem onderworpen Vlaanderen te zijn. Tot gouverneur van 's-Hertogenbosch en haar Meierij werd hij bij besluit van de Staten-Generaal benoemd. Zo heeft hij na het ten toon spreiden van schitterende adel van zijn volk, hetgeen Mook, Diest, Breda, Kampen, Stralen, Griethausen enz. getuigen, ten slotte door dierwerf grootste heerser uitverkoren het leven verlaten te Nijmegen 1658 op 68-jarige leeftijd. De erfgenamen H.M.B.M.P.

- ONDER DE KWARTIERWAPENS: RECHTS 1 WYNBERGË; 2 MOM; 3 BOECOP; 4 HAERSHOLTE EN LINKS 1 BRIENEN; 2 WYNBERGË; 3 WOLF VAN / WESTERODE; 4 HOEGLUM
- MIDDENBOVEN: 2

Ditmar van Wijnbergen, Heer van Horssen en de Nieuwe Poll 1629-1669.

Hij is getrouwd met Anna van Appeldoorn Vrouwe van de Oude Poll op 29 september 1669 te Harderwijk Kinderen:

Wouter Johan van Wijnbergen, Heer van Horssen en de Oude En Nieuwe Poll 1671-1722.

WIJNBERGEN (Ditmar van), heer van Horssen, tot de beide Pollen en Beukelo. Geb. 1612, datum overlijden is omstreden: 1693. Hij was in 1672 commandant van de vesting Rees, welke hij met dapperheid en beleid verdedigde; de hem door de Gedeputeerden te Velde toegezegde versterking bleef echter achterwege en de burgerij kwam in opstand waarbij de bevelhebber werd gevangengenomen; buiten zijn toestemming had de overgave plaats (10 Juni). In Sept. 1672 was hij tegenwoordig bij het beleg en de inneming van Naarden. Later (1679) is hij kolonel geworden van een geldersch regiment, generaal-majoor en in 1694 gouverneur van Bergen-op-Zoom. In 1692, gedurende het beleg van Namen, had hij het bevel over de staatsche troepen binnen die vesting en fort William. Het kasteel werd door hem van 23-30 Juni verdedigd, nadat fort William bij verdrag was overgegaan en v.W. alleen naar het kasteel had mogen terugtrekken. In den slag bij Fleurus had hij een brigade infanterie gecommandeerd. Later werd hij bevorderd tot luitenant-generaal. Hij was gehuwd met Anna van Appelhorn.

1723 Johan Hendrik van Delen, heer van Delen tot Druten.

Johan en zijn gade Maria van den Kerkhoff kopen Horssen van Ditmar van Wijnbergen; Johan Hendrik wordt ermee beleend.

- 1727 Johan Hendrik van Delen** gehuwd met Maria van den Kerkhoff, "verbinden hetselve voor seven duysend glns. aen Arnold in de Betuw en Anna Maria van Dilsen, egtelieden, 12 Julij 1727."
- 1733** De weduwe van Johan Hendrik, **Maria van den Kerkhoff** wordt met de helft beleend.
- 1734** Maria verkoopt Horssen aan vermoedelijk Jacobus Smits, schepen van Nijmegen, wiens echtgenoot was Judith Petronella Engelberts.
- 1742** Door vererving komt het aan zijn broeder en schoonzuster Adam Jacob Smits, burgemeester te Nijmegen, en **Anna Maria Bouwens**.
- 1747** Vervolgens werd haar neef **Jan Bouwens** in 1747 er mede beleend.
Meer dan anderhalve eeuw is het landgoed daarna in het bezit van de familie Bouwens.
- 1904** Mevrouw van Harpen Kuyper, geboren van den Broeke, eerder douairière Jhr. Mr. P.F.Z. Bouwens van Horssen, was de laatste adellijke eigenaresse.
- 1904** Familie **Van Beusekom**, o.a. **mr. H.C. van Beusekom**.
- 1980 Anton (Teun) H.M. Jurgens**, voormalig directeur van de gelijknamige margarinefabriek, het latere Unilever.
- 2004 Jaap Beekhuis** en **Corine van der Hart**, bosbouwer & rentmeester.

Geschiedenis landgoed Oldenaller.

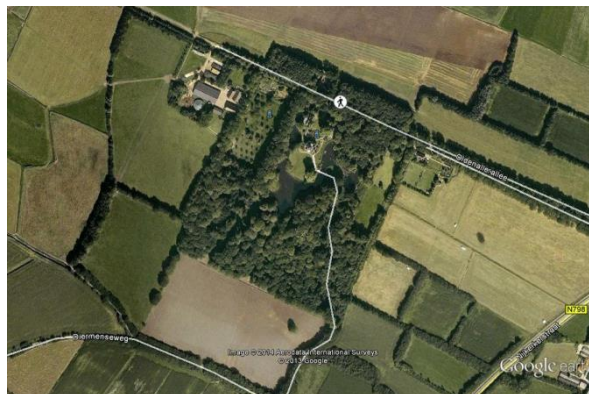
Met dank aan Hielco de Boer en Jan Kamphorst.

Oldenaller is een landgoed met binnen een gracht een versterkt huis "kasteel" met twee bouwhuizen, bossen, boerderijen en andere bebouwing gelegen tussen Nijkerk en Putten in de provincie Gelderland. In opdracht van Johan van Wijnbergen, mogelijk naar ontwerp van Philips Vingboons of Jacob van Campen, werd het huis in 1655 voltooid. Het voorplein wordt geflankeerd door twee bouwhuizen uit dezelfde periode. In 1850 werd het verworven door Baron van Goltstein en in 1850-1852 gewijzigd naar ontwerp van K.G. Zocher. Kort voor 1960 is de bepleistering verwijderd. De midden 19e eeuwse landschappelijke park is ontworpen door K.G. Zocher. Uit die tijd dateert ook de houten duiventoren op palen.

Bewoners

- 1385 - Reyner van Aller
- 1533 - 1648 familie Van Oldenbarnevelt
- 1655 - Sybert en Johan van Wijnbergen
- 1707 - Van Delen
- 1737 - Van Dedem
- 1742 - Van Lynden
- 1848 - H.R.W. baron van Goltstein
- 1901 - Boreel
- 1972 verworven door Natuurmonumenten en verhuurd aan bewonersvereniging "Allen older"

Het vermoeden bestaat dat op landgoed Horssen Johan van Wijnbergen een vergelijkbaar versterkt huis of kasteel heeft gebouwd, waarvan de fundamenten in 2012 in de voortuin zijn teruggevonden.

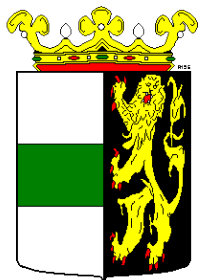
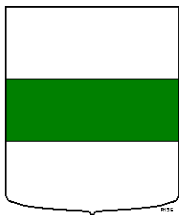
Familie Bouwens

In 1957 zijn door mr. H.C. van Beusekom elf geschilderde portretten van leden van de familie Bouwens van Horssen met de adelsbrief van de familie ten geschenke gegeven aan de Stichting 'Vrienden der Geldersche Kasteelen' (Brantsen van de Zyp-Stichting). Het betrof een negental portretten, door P.F. de la Croix in 1758-1759 geschilderd van de vier zonen en dochters van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia Marcellis met hun respectievelijke echtgenoten en een kleindochter (hieronder beschreven onder de nrs. 3-11).

Tot de overdracht behoorden ook twee 19de-eeuwse portretten van Jhr. Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen en diens vrouw Elisabeth Cuncell (nrs. 14 en 15) geschilderd door een onbekend portrettist. In 1982 werd door mr. E. van Beusekom deze collectie met een tiental portretten aangevuld, te weten twee 17de-eeuwse doeken door N. Maes en J.F. Bodecker, een 18de-eeuws door F. Wicart en zeven 19de-eeuwse, voornamelijk getekende portretten door R. Jelgerhuis en H. Michael (beschreven onder de nrs. 1, 2, 4, 12, 13, 14, 16 en 17).

De onderlinge familierelatie is hieronder schematisch aangegeven. De door P.F. de la Croix geschilderde portretten bevinden zich thans op het kasteel Ammersoyen; de overige hangen in het kasteel De Cannenburgh te Vaassen.

Familie Bouwens van Horsssen.

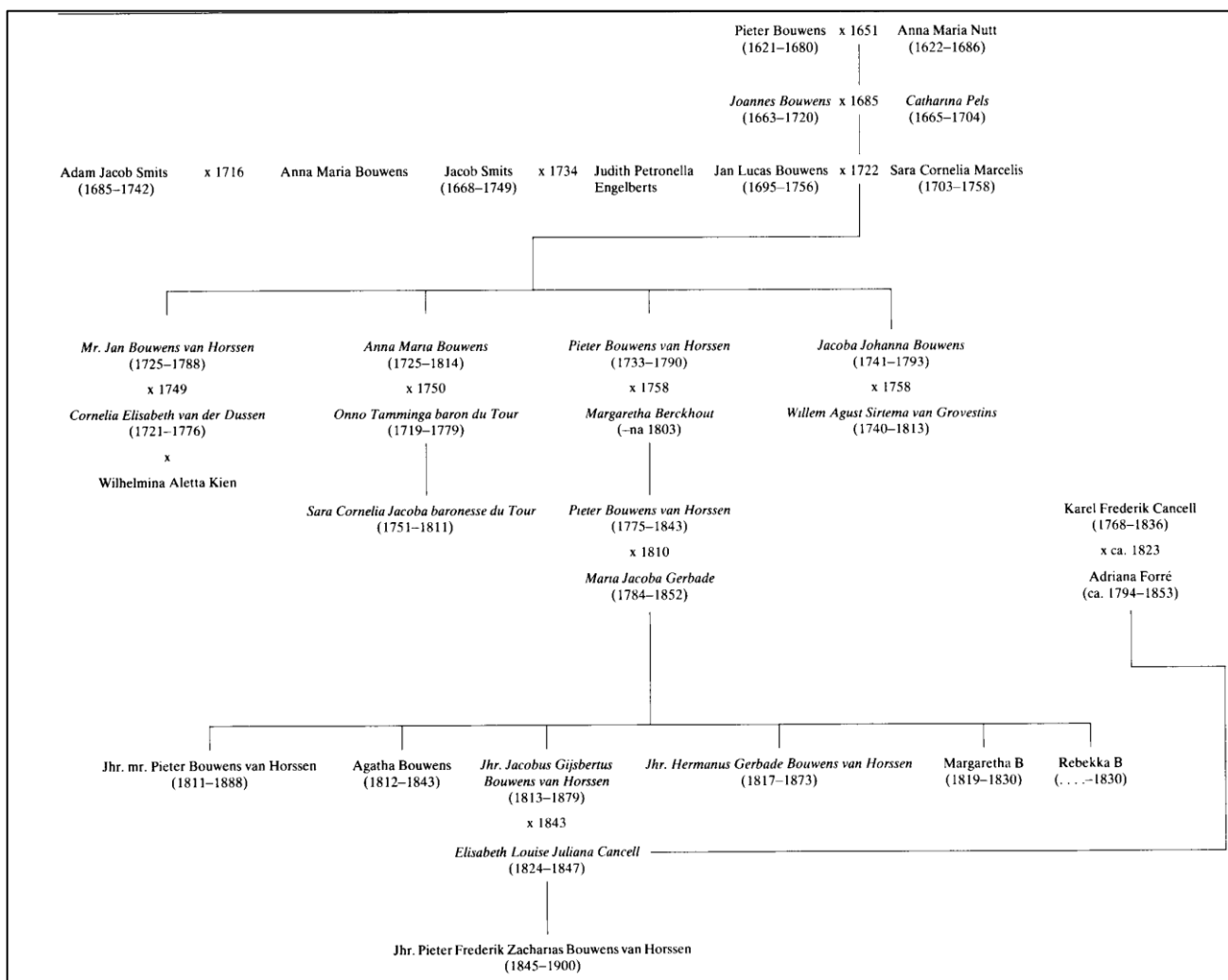
Wapen Druten & Horsssen (1831).

In zwart een aanzijnde leeuw, rood getongd en genageld. Een halfaanzijnde helm, wrong en dekkleden: goud en zwart; de leeuw van het schild uitkomend tussen een zwarte vlucht.

Het oude wapen is afgeleid van het wapen van het geslacht Van Druten, die het al in de middeleeuwen voerden. Na de vereniging met Horsssen werden beide wapens samengevoegd, waarbij de leeuw van Horsssen werd aangepast aan de historische beschrijving.

Inleiding

- Bij Koninklijk Besluit d.d. 24 nov. 1816 La H2. nr. 39 werd Gijsbert Leonard Constantijn Bouwens van der Boyen verheven in de Nederlandse adel. Zijn grootvader was een broer van Jean Lucas (V).
- Bij Koninklijk Besluit d.d. 28 nov. 1831 nr. 69 werd Pieter Bouwens van Horsssen (VII) verheven in de Nederlandse adel.

Parenteel van Joannes Bouwens

Ge genereerd met Aldfaer versie 4.2 op 29-01-2013. Portretten bron: rkd.nl.

1 Joannes Bouwens. Johannes is overleden plaats onbekend. Johannes trouwde met Agnes Simons.

Agnes is overleden plaats onbekend. De voorouders komen uit Aken Duitsland, maar waren reeds zakelijk actief in Amsterdam in de Gouden Eeuw.

Kind van Johannes en Agnes:

- 1.1 Pieter Bouwens** is geboren in 1621, zoon van Johannes Bouwens en Agnes Simons. Pieter is overleden in 1680 in Onbekend, 58 of 59 jaar oud. Pieter trouwde met **Anna Maria Van Nutt**. Anna is geboren in 1622, dochter van Isaac Van Nutt en Anna De la Court. Anna is overleden in 1686 in Onbekend, 63 of 64 jaar oud. Pieter was koopman in ijzer en koper aan de Gelderse kade in Amsterdam. Na zijn overlijden zette Anna de zaak voort onder de naam Wed. Pieter Bouwens en Soon.

Kind van Pieter en Anna:

1.1.1 Joannes (Jan) Bouwens is geboren in 1663, zoon van Pieter Bouwens en Anna Maria Van Nutt. Jan is overleden in 1720 in Horssen, 56 of 57 jaar oud. Jan trouwde in 1685 met **Catharina Pels**. Catharina is geboren in 1665, dochter van Jan Lucas Pels en Susanna Noiroot. Catharina is overleden in 1704 in Onbekend, 38 of 39 jaar oud.

Jan Lucas Pels, heer van Hooglanden, koopman en reder op Frankrijk, Noorwegen en de Oostzee, assuradeur en bankier, wonend op de Heerengracht in Amsterdam. Jan Lucas en zijn broer werden in hun tijd geacht de grootste kooplieden en reders van schepen te zijn. Mede door deze uitgekende huwelijkspolitiek werd de familie Bouwens een kapitaalcrachtige familie met aanzien. Zij behoorde vanaf dat moment tot de Amsterdamse aristocratie.
Testament van Jan Lucas Pels, verleden voor notaris D. van de Groe te Amsterdam, datum onleesbaar, 1699. 1 omslag.

Informatie & Portretten van de familie Bouwens

De serie van negen afgebeelde portretten van de familie Bouwens van Horssen, geschilderd in 1758 door P.F. de la Croix, gelegateerd aan de Brantsen van de Zyp Stichting (opname 1974).

Doeknr. 1 – Joannes Bouwens, heer van Horssen (1663-1720).

Doek, ovaal, 43,7 × 34,3 cm; gesigneerd r.m.: J.F. Bod... (= Joan Friedrich Bodecker, Berlijn 1658-Amsterdam 1727). Halffiguur naar rechts, goudbrokaten rok juste au corps, kanten bef, blauwgroene draperie, blond haar.

Doeknr. 2 - Catharina Pels (1665-1704).

Doek, ovaal, afm. 44 × 34,8 cm; toegeschreven aan Nicolaas Maes (Dordrecht 1634-Amsterdam 1693). Halffiguur iets naar links, gelaat iets naar rechts aanziende; wit négligé, oranje-bruine draperie over rechterschouder, een rij parels om de hals; donker, hoog opgemaakt kapsel met losse krullen achter in de hals. N. Maes heeft ook een pendant geschilderd, waarvan de verblijfplaats onbekend is.

Heer van Horssen. Landgoed Heerlijkheid Horssen.

Testamenten van Jan Bouwens. Met afschrift, 1721, 1705, 1720. 1 omslag.

Stukken betreffende de scheiding van de nalatenschap van Jan Bouwens en van die van zijn zoon Pieter Bouwens, 1722, 1723. 1 pak.

Joannes zette het bedrijf van zijn vader/moeder voort als de firma Joannes Bouwens en later in 1714 als de firma Joan Bouwens & Soonen. Joannes heeft naam gemaakt als koopman in geschut en Zweeds ijzer.

Met Joannes start ook de relatie met de VOC Verenigde Oostindische Compagnie.

Kinderen van Jan en Catharina:

- 1 Anna Maria Bouwens.**
- 2 Susanna Catharina Bouwens**, geboren in 1686.
- 3 Johanna Bouwens**, geboren in 1689.
- 4 Jean Lucas Bouwens**, geboren in 1695.
- 5 Petronella Agneta Bouwens**, geboren in 1699.

1.1.1.1 Anna Maria Bouwens, dochter van Johannes (Jan) Bouwens en Catharina Pels. Anna is overleden in 1747 in Onbekend. Anna trouwde 10 januari 1716 met **Adam Jacob Smits**. Adam is een zoon van Leonard Smits en Margaretha Hegh. Adam is overleden d.d. 22 september 1746 in Nijmegen en aldaar begraven in de Sint Stevenskerk.

Anna Maria Bouwens, dochter van Joannes Bouwens en Catharina Pels.

Bron	Huwelijksregister Nederduits-Gereformeerde Gemeente, 1592 - 1811 (RBS 1176/174)
Bruid	Anna Maria Bouwens te Amsterdam
Bruidegom	Adam Jacob Smits te Nijmegen
Datum document	22/12/1715
Opmerking	Getrouwd te Amsterdam
Datum	1e afkondiging: 22/12/1715
Trouwdatum	10/1/1716.

handelt voor zich Anna Maria Bouwensch gehuwd (echtpaar 1)

handelt voor zich Adam Jacob Smits gehuwd (echtpaar 1)

Datum document 30/9/1716 Schepenenprotocollen

Soort akte: lijftocht

Bron 1912/81v

Door het alsmaar groeiende kapitaal van de familie Bouwens kochten zij in 1734 twee landgoederen als belegging: Heyendaal en Horssen. Daarna noemde zij zich Heer en Vrouwe van Horssen.

In 1738 kocht Smits met toestemming van zijn medestadsbestuurders grenzend heidegrond om tot meerdere sieraad van het goed Heyendaal bepoot te worden.

Zie tevens **Landgoed Heyendaal** pagina 16, aangekocht in 1734 door Adam Jacob Smits.

Het echtpaar bleef kinderloos maar hielden zij Heerlijk Horssen hoog in hun vaandel, ondanks het feit dat zij daar niet woonde. In 1739 liep een nieuw schip op de VOC-werf in Amsterdam van stapel met de naam Horssen.

Adam Jacob Smits was burgemeester van Nijmegen in 1738 en 1741.

Nijmegen kreeg in 1230 stadsrechten. Vanaf dat jaar mochten de inwoners zich 'burger' noemen. Pas een eeuw daarna kwam de leiding van de stad in handen van een soort burgemeester, of eigenlijk twee. Want elk jaar wees het bestuur twee van haar leden aan om de praktische zaken te regelen. Een beetje gek, zo'n stadsbestuur in ploegendienst.

De burgemeester zoals we die nu kennen, met veel verantwoordelijkheid en bevoegdheden, stamt uit de Franse tijd. De eerste burgemeester nieuwe stijl was Otto baron van Randwijck (1812-1815).

Bron *Begraafregister Nederduits-Gereformeerde gemeente Nijmegen 1722-1810 (RBS 1189/043)*
Overledene *Smits, Adam Jacob, burgemeester van Nijmegen, heer van Horssen*
Aangever *Anna Maria Bouwens*
Datum document *22/9/1746*
Locaties *in de Stevenskerk*
Opmerking *- zoon van Jacobus Smits - bij avond begraven f15-0-0 - een grafdaalder f1-10-0*

*Stevenskerk Nijmegen
Foto Sjoerd Mouissie.*

1.1.1.2 Susanna Catharina Bouwens is geboren in 1686, dochter van Johannes (Jan) Bouwens en Catharina Pels. Susanna is overleden in 1752 in Onbekend, 65 of 66 jaar oud. Susanna trouwde met **Jan Coymans**. Jan is geboren in 1688, zoon van Josephus Coymans en Clara Valckenier. Jan is overleden in 1734 in Onbekend, 45 of 46 jaar oud.

1.1.1.3 Johanna Bouwens is geboren in 1689, dochter van Johannes (Jan) Bouwens en Catharina Pels. Johanna is overleden in 1714 in Onbekend, 24 of 25 jaar oud. Johanna trouwde met **George Clifford**. George is geboren in 1685, zoon van George Clifford en Anna Maria Van Schuylenburch. George is overleden in 1760 in Onbekend, 74 of 75 jaar oud.

1.1.1.4 Jean (Jan) Lucas Bouwens is geboren in 1695, zoon van Joannes (Jan) Bouwens en Catharina Pels. Jan is overleden in 1756 in Onbekend, 60 of 61 jaar oud. Jan trouwde in 1722 met **Sara Cornelia Van Marselis**. Sara is geboren in 1703, dochter van Willem Hendrik Van Marselis en Jacoba Catharina Van der Does. Sara is overleden in 1758 in Onbekend, 54 of 55 jaar oud. Zij is begraven in 1758 in Utrecht.

Willem Hendrik Van Marselis,
Amsterdamse patriciër, woonde op de buitenplaats Amstelrust.

Akten:

1. *Specificatie van goederen ingebracht door Willem Hendrik van Marselis in zijn huwelijk met Jacoba Catharina van der Does.*

Fragment, 1702. 1 stuk

2. *Testament van Jacoba Catharina van der*

Does, verleden door notaris H. de Wilde te Amsterdam, 13 juli 1702. 1 katern.

Jean heeft het bedrijf handelshuis in geschut en ijzer Bouwens voortgezet en maakte deel uit van de Amsterdamse Patriciërs. Hij was o.a. van 1726 tot 1731 een van de regenten van het burgerweeshuis. Hij breide de financiële belangen ook binnen de VOC verder uit.

1. Testamenten van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia van Marselis, 1722, 1736, 1739, 1756, met een aantekening over een testament, z.j. 1 omslag.
2. Verklaring betreffende het begraven van Sara Cornelia van Marselis in 1758 in de St. Jacobskerk te Utrecht, 17591 stuk.
3. 3. Stukken betreffende de afwikkeling van de nalatenschap van Sara Cornelia van Marselis, 1759. 1 deel en 1 pak.
4. Akte van scheiding (deel)
5. Diverse stukken betreffende de scheiding van het deel van de nalatenschap van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia van Marselis, dat gekomen is uit de nalatenschap van Susanna Catharina
6. Snouckaert van Schauburg geb. Bouwens, 1789, met testament van Dirk Bouwens, 1767. Afschriften. 1 deel.

Kinderen van Jan en Sara:

- 1 **Jan Bouwens**, geboren in 1725..
- 2 **Anna Maria Bouwens**, geboren in 1725..
- 3 **Pieter Bouwens**, geboren in 1733.
- 4 **Jacoba Johanna Bouwens**, geboren in 1741.

1.1.1.4.1 Jan Bouwens is geboren in 1725 te Amsterdam, zoon van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia Van Marselis. Jan is overleden in 1788 in Onbekend, 62 of 63 jaar oud.

Doek Nr. 3 - Mr. Jan Bouwens, heer van Horssen (1725-1788).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd r.b.: 'P.F. de la Croix' (= Pierre Frédéric de la Croix, Frankrijk 1709-Den Haag 1782, werkzaam in Amsterdam), onleesbaar gedateerd (1758); l.b. wapen Bouwens.

Hoofdschout en burgemeester van Delft. Halffiguur, lila en grijze changeant rok en vest, de rechterhand rustend op foliant.

Zie voor echtgenote-2 doeknr. 4.

Jan en broer Pieter traden in de voetsporen van hun ouders wat de VOC betreft. De geschut- en ijzerhandel werd niet voortgezet gelet op het financieel aantrekkelijk belang in de VOC. Hij studeerde rechten en erfde van zijn tante Anna Maria in 1747 de heerlijkheid Horssen.

Door zijn huwelijk met Cornelia Van der Dussen werd Jan opgenomen in deze machtige VOC-bewindhebbersfamilie van de VOC-kamer Delft, waardoor hij doordrong tot de Delftse patriciaat. Vanaf de oprichting van de VOC in 1602 zijn maar liefst zes nakomelingen van Dirk van der Dussen tot een de zeven bewindhebbers benoemd.

Daarnaast had men functies als burgemeester en schepen van Delft. Enkelen van hen hebben ook deel uitgemaakt van de Heren XVII.

In 1754, hij was nog geen dertig jaar oud, werd Jan Bouwens van Horssen benoemd tot lid van de Delftse veertigraad.

Toen in 1765 in Delft door het overlijden van mr. Hendrik van der Dussen een bewindhebberszetel vrijkwam, rekende Jan Bouwens als familielid en grootaandeelhouder op een benoeming voor deze lucratieve post. Als geboren Amsterdammer werd hij echter gepasseerd door een neef van een zittend bewindhebber. Het unieke protest van Jan Bouwens werd door de Staten van Holland verworpen.

In 1776, het jaar waarin zijn vrouw Cornelia overleed, kreeg Jan Bouwens van Horssen uiteindelijk zijn bewindhebbersstoel. Hoewel de zeven bewindhebbers gelijk in rang waren, was Jan meteen de belangrijkste bewindhebber in Delft. Tussen 1776 en 1788 maakte hij maar liefst tien keer deel uit van de Heren XVII.

In 1777 hertrouwde Jan met Wilhelmina Kien, de weduwe van Jan van Voorst, voor de Compagnie achttien jaar directeur-Generaal van Neerlants Africa aan de Afrikaanse goudkust. Zij woonde tot 1776 op de buitenplaats Queekhoven aan de Vecht. Ook zij bemoeide zich later als weduwe indringend met de bezittingen in Horssen.

Jan:

(1) trouwde met **Cornelia Anna Van Wickenburg**. Cornelia is geboren in 1724, dochter van Pieter Van Wickenburg en Johanna Catharina Van Rijssel. Cornelia is overleden in 1748 in Onbekend, 23 of 24 jaar oud.

(2) trouwde in 1749 in Delft met **Cornelia Elisabeth van der Dussen**. Cornelia is geboren in 1721, dochter van Arend Van der Dussen en Theodora Grommee. Cornelia is overleden in 1776 in Horssen, 54 of 55 jaar oud.

Doeknr. 4 - Cornelia Elisabeth van der Dussen (1721-1776).

a. Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd r.b.: 'P.F. de la Croix 1758';

Linksboven alliantiewapen Bouwens en Van der Dussen. Zittend heupstuk met rechterarm op blauw kussen; zilvergrijze japon met zwart halsruche; lila veertjes in het haar; roos in de linkerhand.

b. Pastel en gouache, afm. ovaal 44 × 34,4 cm (waarschijnlijk C.E. van der Dussen), gesigneerd: F. Wicart, gedateerd circa 1776.

Mogelijk posthuum portret, op grond van kleding gedateerd.

Zittend heupstuk, frontaal, met gelaat iets naar links, aanzien; witte japon met blauwe strikken; hoog gepoeierd kapsel met zwarte sluier met slippen; linker arm op tafel met roodbruin kleed.

(3) trouwde in 1777 met **Wilhelmina Aletta Kien**. Wilhelmina is geboren in 1738, dochter van Nicolaas Kien en Theodora Petronella Van Romondt. Wilhelmina is overleden in 1805 in Onbekend, 66 of 67 jaar oud. Wilhelmina is weduwe van Jan van Voorst.

Akten:

Akte van huwelijkse voorwaarden tussen Jan Bouwens en Wilhelmina Aletta Kien, 1777.

Akten Jan Bouwens:

1. Stukken betreffende het huwelijk van Jan Bouwens en Cornelia Anna van Wickenburg, 1748, 1749. 1 omslag.
2. Overlijdensbericht van Cornelia Anna van Wickenburg. Gedrukt, 1748. 1 stuk.
3. Akte van huwelijkse voorwaarden tussen Jan Bouwens en Cornelia Elisabeth van der Dussen, met staat van ingebrachte goederen, 1749, 1750. 1 omslag.
4. Testament van Jan Bouwens en Cornelia Elisabeth van der Dussen, 1750. 1 stuk.
5. Brief gericht aan Jan Bouwens afkomstig van zijn neef R.J. van de Piller (?) te Maastricht, betreffende gegevens over de familie Bouwens, 1759. 1 stuk.
6. Akte waarbij Jan Bouwens zijn vrouw Cornelia Elisabeth van der Dussen aanstelt tot executrice van zijn nalatenschap, 1767. 1 stuk.
7. Stukken betreffende de begrafenis en de nalatenschap van Cornelia Elisabeth van der Dussen, 1776. 1 omslag.
8. Akte van huwelijkse voorwaarden tussen Jan Bouwens en Wilhelmina Aletta Kien, 1777. 1 stuk.

1.1.1.4.2 Anna Maria Bouwens is geboren in 1725, dochter van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia Van Marselis. Anna is overleden in 1814 in Onbekend, 88 of 89 jaar oud. Anna trouwde met kolonel **Onno Tanninga Baron Du Tour**. Onno is geboren in 1719. Onno is overleden in 1779 in Onbekend, 59 of 60 jaar oud.

Doeknr. 5 - Anna Maria Bouwens (1725-1814).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd r.b.: 'P.F. de la Croix 1758'; met alliantiewapen Du Tour en Bouwens.

Zittend heupstuk met de linkerarm geleund op fluwelen kussen op tafel; zilvergrijze japon, rose halsruche en veertjes in het haar; roosje in de rechterhand.

Doeknr. 6 - Onno Tanninga baron du Tour (1719-1779).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd, P.F. de la Croix 1758. Linksboven wapen Du Tour.

Geportretteerde was kolonel van het Korps Ingenieurs.

Blauwe uniformrok met rode opslagen over kuras en oranje sjerp. Zie voor echtgenote nr. 5, voor dochter nr. 11.

Jachtslot Haanwijk

Familie Du Tour woonde op het slot Haanwijk bij Sint-Michielsgestel. Hij bezat ook het naastgelegen Nieuw-Herlear. Zie publicatie 2012 René Martens over Herlear. Na zijn dood woonde er zijn dochter Cornelia die trouwde met Charles de Senarclens de Grancy. Ook Otto de Senarclens de Grancy, kasteelheer van Stapelen is eigenaar geweest tot zijn dood in 1898.

Kind van Anna en Onno:

Sara Cornelia Jacoba Du Tour, geboren in 1751. Sara is overleden in 1811 in Onbekend, 59 of 60 jaar oud.

1.1.1.4 Pieter Bouwens is geboren in 1733, zoon van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia Van Marselis. Pieter is overleden in 1790 in Hilvarenbeek, 56 of 57 jaar oud. Pieter trouwde met **Margaretha Berkhout**. Margaretha is overleden in 1807 in Onbekend.

Doeknr 7 - Pieter Bouwens, heer van Horsen (1733-1790).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd rechtsboven P.F. de la Croix. Linksboven wapen Bouwens.

Geportretteerde was kolonel der Cavalerie.

Vanaf 1789 heer van Horsen.

Halffiguur in witte uniformrok met blauwe opslagen, geel vest en oranje sjerp over de schouder (afb. 170).

Doeknr. 8 - Margaretha Berkhout (overleden na 1807).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd linksboven P.F. de la Croix 1758.

Linksboven alliantiewapen Bouwens en Berkhout. Heupstuk, hoofd naar links, aanzierend; blauwe japon, halsruche en veertje in het haar; in rechterhand een roosje.

De familie woonde in VOC-stad Hoorn. Margaretha was dochter van mr. Herman Berkhout. Heer van Horssen vanaf 1789. Kolonel der cavalerie regiment Oranje-Friesland. Eigenaar landgoed Heerlijkheid Horssen. Hij was tevens eigenaar van kasteel Durendael in Oisterwijk (afgebroken in de 19^e eeuw) en in 1790 de heerlijkheid Groenendael in Hilvarenbeek met name voor de jacht waar ook is gaan wonen en gestorven.

Foto Kasteel Groenendael

Pieter was ook betrokken bij de belangen van de Bouwens in de VOC, hetgeen blijkt uit de attentie van 30 november 1789:

Wij Cornelis van Heusden president, Arie van Golverdingen, Johannes Cornelis van Nimweegen en Sebastiaan Rijken schepenen van Hilvarenbeek, verklaren op verzoek van Pieter Bouwens bewoner van Groenendael, dat de vaste goederen van de zelve gelegen onder Hilvarenbeek ten minste waard zijn met schepen en schuldbrieven en andere effecten van 20.000 guldens.

Het geheim van de grafkelder

Bron Ton de Jong Hilvarenbeek

Pieter Bouwens en Margaretha Berckhout 1779-1810

Rechts achterin de Sint Petruskerk van Hilvarenbeek ligt een grafzerk met het opschrift: 'Hier leet begraven Lambrich Fabri, schoutent deser vriheit sterf den 25 februarij 1618 ende Barbara van de Venne, sijn huysvrouw sterf ..Junij 1607' Tijdens rondleidingen wordt er vaak nog bij verteld dat het een strenge schout was die zijn verdachten graag op de pijnbank legde.

*Zie voor de kerkgeschiedenis wikipedia:
[http://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Petrus'-Bandenkerk_\(Hilvarenbeek\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Petrus'-Bandenkerk_(Hilvarenbeek))*

Een mooi plekje voor Lambrich en Barbara, zo aan de voet van de majestueuze Beekse toren. Wie zou daar niet tot stof willen terugkeren? Ongetwijfeld de heer van Groenendael, maar je kunt het stof van dit echtpaar niet zomaar in een hoekje van de kelder vegen. Grafkelders in de kerk waren vaak eigendom van de familie, want die

hadden immers fors moeten betalen om in de kerk begraven te worden.

Pieter Bouwens, heer van Groenendael, moet ter ore zijn gekomen dat een nazaat van Lambrich om geld verlegen zat en aldus werd in augustus 1789 de koopakte ondertekend waarmee het eigendom van de kelder voor zeventig gulden overging van de katholieke familie Fabri naar de gereformeerde familie Bouwens. Drie dagen eerder waren in de kelder de lichamen bijgezet van de oudste zoon, luitenant Willem Bouwens en het zoontje van zijn dochter Wendelina. Een gereformeerd graf in een katholieke kerk, die toen overigens in handen van de protestanten was.

Pieter Bouwens woonde toen tien jaar in Hilvarenbeek. Hij kocht Groenendael, inclusief een tiental percelen wei en land, in februari 1779 van Philip Willen de Schmeling voor 10.000 gulden. De nieuwe kasteelheer was in 1733 (Amsterdam) geboren als zoon van de steenrijke Jan Bouwens die koopman was in geschut en Zweeds ijzer, bestuurder van de Verenigde Oost-Indische Compagnie en heer van Horssen, een plaats die nu deel uit maakt van het Gelderse Druten in. Het familiewapen bestaande uit een gouden leeuw op een blauw veld werd opgenomen in het gemeentewapen van Horssen.

Pieter trouwde in 1753 met de drie jaar jongere dochter van een andere bewindhebber van de VOC: Margaretha Berckhout uit Hoorn. De handel trok hem niet en hij koos voor het leger waar hij kolonel werd bij het cavalerieregiment Oranje-Friesland en ritmeester van de Prins van Oranje. Met geërfd geld kocht Pieter in 1762 het 'oud adelijk kasteel genaamt Duurendael met zijn vrije jacht en visserye' te Oisterwijk. Hij verkoopt het ruim tien jaar later voor 55.000 gulden, een fors waardeverschil met Groenendael, dat een stuk kleiner was. Nu zat er bij Groenendael wel een visvijver maar die verkeerde in erbarmelijke toestand toen de familie Bouwens naar Hilvarenbeek verhuisde.

Hij liet een paar honderd meter achter Groenendael op de gemeenschappelijke gronden (de gemeijnt) rossen steken om de uitgediepte vijver af te kanten. De dorpingen gingen klagen bij het dorpsbestuur dat Pieter verbod op die plek met het steken door te gaan. Vrienden maak je hiermee als nieuwkomer in een dorp niet. Bouwens had elders vrienden, want krijgt toestemming van de Leen- en Tolkamer om een strook ter breedte van 25 meter van diezelfde gemeenschappelijke grond rondom zijn kasteel te kopen en in 1790 lukt het hem tot grote verbazing en ontsteltenis van de dorpingen om de helft van het jachtrecht te kopen van de Staten-Generaal voor een erfpacht van 30 gulden 'te verscheijnen op den laatsten december van ieder jaar'. De vrijheid Hilvarenbeek had twee halfheren. De rechten van de Brabantse hertogen gingen in 1648 over naar de Staten-Generaal, die van de andere halfheer, de bisschop van Luik, kwamen in handen van achtereenvolgende adellijke families. De rechten van de heren verdwenen in 1798, behalve het jachtrecht dat eerst voor de helft en later helemaal tot 1923 gekoppeld was aan kasteel Groenendael.

Pieter heeft niet lang van zijn heerlijk jachtrecht kunnen genieten. Hij werd een paar maanden na de aankoop bij zijn zoon en kleinzoon begraven in zijn eveneens pas verworven grafkelder. Daar liggen dan drie generaties Bouwens. Volgens het testament voor de langstlevende krijgt zijn echtgenote het huis Groenendael en nog eens honderdduizend gulden. Zij beloven elkaar dat zij de kinderen eerlijk zullen opvoeden en als zij meerderjarig worden, vier ervan halen die leeftijd, ieder twintigduizend gulden krijgen.

De douairière Margaretha blijft op Groenendael wonen en behartigt de familie zaken met verve. Zij verkoopt en koopt onroerend goed, protesteert in 1803 tegen de (tijdelijke) afschaffing van het jachtrecht en bindt de strijd aan tegen dorpelingen die een van de toegangswegen naar het kasteel blokkeren. Zij wordt daarbij geholpen door haar zoon Pieter die later zich als heer van Horssen in die plaats vestigt. Rond 1900 sterft de familie Bouwens daar uit. De bejaarde Margaretha trekt in 1810 naar een huis aan de Kerkstraat Den Bosch waar zij twee jaar later overlijdt.

In de dertig jaar dat de familie Bouwens in Hilvarenbeek woonde vinden in het dorp grote veranderingen plaats, vooral op bestuurlijk gebied. De Fransen voeren een geheel nieuw bestuurlijk systeem in. Ook de Fransen houden aardig huis in het dorp. In augustus 1794 rukken zij Beek binnen en richten een ware ravage aan. Zo worden Dirk van Gils en zijn knecht levend in een schuur verbrand. Zij kwartieren zich ook in op het kasteel dat half leeggeroofd wordt. Margaretha Bouwens heeft een schadepost van 486 gulden, zo blijkt een lijst die het dorpsbestuur opmaakt.

Onder meer aan tapijten en matten 10 gulden, aan spiegels 9 gulden, wijn en brandewijn 40 gulden, porselein en glaswerk 14 gulden, aan rijtuigen en paardentuig 21 gulden, schade aan het huis ten bedrage van 100 gulden, een kistje met goud en zilver ter waarde van 110 gulden en vele vaten aardappelen, hooi, stroo, boekweit.

Kind van Pieter en Margaretha:

1.1.1.4.3.1 Pieter Bouwens is geboren op 15-10-1775 in Besoyen, zoon van Pieter Bouwens en Margaretha Berkhout. Pieter is overleden op 28-07-1843 in Horssen, 67 jaar oud. Pieter trouwde met **Maria Jacoba Gerbade**. Maria is geboren op 15-11-1784 in 's Hertogenbosch, dochter van Hermanus Hieronimuszoon Gerbade en Agatha Van Heurn. Maria is overleden op 22-06-1852 in Horssen, 67 jaar oud.

Kinderen van Pieter en Maria:

1 Rebecca Bouwens Rebecca is overleden in Onbekend.

2 Pieter Bouwens van Horssen, geboren op 02-02-1811 in Horssen. Pieter is overleden op 26-02-1888 in Horssen, 77 jaar oud.

3 Agatha Bouwens van Horssen, geboren op 21-06-1812 in Horssen. Agatha is overleden op 07-05-1843 in Horssen, 30 jaar oud.

4 Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen, geboren op 09-10-1813 in Horssen.

5 Hermanus Gerbade Bouwens van Horssen, geboren op 04-05-1817 in Horssen. Hermanus is overleden op 29-06-1873 in Hattem, 56 jaar oud.

6 Margaretha Bouwens van Horssen, geboren op 09-07-1819 in Horssen. Margaretha is overleden op 28-03-1830 in Horssen, 10 jaar oud.

1.1.1.4.3.1.4 Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen is geboren op 09-10-1813 in Horssen, zoon van Pieter Bouwens en Maria Jacoba Gerbade. Jacobus is overleden op 27-02-1879 in Nijmegen, 65 jaar oud. Jacobus trouwde, 30 jaar oud, op 22-11-1843 in Den Helder met **Elisabeth Louise Juliana Cuncell**, 19 jaar oud. Elisabeth is geboren op 23-10-1824 in Antwerpen - België, dochter van Carel Fredrik Cuncell en Adriana Torre. Elisabeth is overleden op 02-04-1847 in Delft, 22 jaar oud.

Kind van Jacobus en Elisabeth:

1.1.1.4.3.1.4.1 Pieter Frederik Zacharias Bouwens van Horssen is geboren op 30-11-1845 in Den Helder, zoon van Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen en Elisabeth Louise Juliana Cuncell. Pieter is overleden in 1900 in Arnhem, 54 of 55 jaar oud. Pieter trouwde, 33 jaar oud, op 18-07-1879 in Oudenrijn met **Maria Jacoba Van den Broeke**, 23 jaar oud. Maria is geboren op 16-05-1856 in Lobith, dochter van Pieter Hendrik Cornelis Van den Broeke en Josephina Hendrina Bartha Van Zijll. Maria is overleden op 28-02-1904 in Arnhem, 47 jaar oud. Maria trouwde later op 24-04-1902 in Arnhem met Pieter Gerardus van Harpen Kuyper.

1.1.1.4.4 Jacoba Johanna Bouwens is geboren in 1741, dochter van Jan Lucas Bouwens en Sara Cornelia Van Marselis. Jacoba is overleden in 1793 in Onbekend, 51 of 52 jaar oud. Jacoba huwde met **Willem August Sirtema van Grovestins**. Willem is geboren in 1740. Willem is overleden in 1813 in Onbekend, 72 of 73 jaar oud.

Doeknr. 9 - Jacoba Johanna Bouwens (1741-1793).

Doek, afm. 88 x 69 cm; gesigneerd en gedateerd P.F. de la Croix 1758.

Linksboven alliantiewapen Sirtema en Bouwens.

Heupstuk naar links, aanzierend, met hondje onder rechterarm en met roosje in linkerhand; lichtblauwe japon, halsrucne en veertjes in haar.

Doeknr. 10 - Willem August Sirtema van Grovestins (1740-1813).

Doek, afm. 88 x 69 cm; gesigneerd en gedateerd r.b.: 'P.F. de la Croix 1758.

Linksboven wapen Sirtema.

Halffiguur naar links, hoofd naar rechts aanzierend; met rechter arm op helm

leunend; zwarte rok met gouden druivenrankpassementen en rode manchetten over kuras; degengevest in rechterhand. Geportretteerde was Generaal Majoor, Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal en gouverneur van Essequibo en Demerary.
Zie voor echtgenote nr. 9.

Willem August Sirtema van Grovestins, Friese edelman. Zij woonden in Den Haag in het huidige kabinet van de koningin aan de Korte Vijverberg 10.

Generaal Majoor, Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal en gouverneur van Essequibo en Demerary.

In 1789 vertrok Sirtema naar de Hollandse kolonie Demerary (het huidige Brits Guyana) om daar in opdracht van de Prins van Oranje en de Saten Generaal de mogelijkheid te onderzoeken van een reorganisatie van het Hollands bestuur.

1.1.1.5 Petronella Agneta Bouwens is geboren in 1699, dochter van Johannes (Jan) Bouwens en Catharina Pels. Petronella is overleden in 1723 in Onbekend, 23 of 24 jaar oud. Petronella trouwde met **Jacobus Du Peyrou**. Jacobus is geboren in 1682, zoon van Jean Du Peyrou en Anna Maria Villepontoux. Jacobus is overleden in 1756 in Onbekend, 73 of 74 jaar oud.

Nr. 11 - Sara Cornelia Jacoba barones du Tour (1751-1811).

Doek, afm. 88 × 69 cm; gesigneerd en gedateerd P.F. de la Croix 1758.

Linksboven ruitschild met wapen du Tour.

Jong meisje, staande met in de linkerhand een mandje met roosjes; heupstuk in witte japon met blauw halsruche en bloemetjes in het haar.

Dochter van de nrs. 5 en 6.

Nr. 12 – Jonkheer Pieter Bouwens, heer van Horssen (1775-1843).

Lid van de Provinciale Staten van Gelderland, burgemeester van Horssen. Vanaf 1791 heer van Horssen.

a Pastel, afm. ovaal 30,5 × 25 cm; gesigneerd en gedateerd in dorso: 'R. Jelgerhuis no 6730 18 13/8 01'. Staand heupstuk in zwarte rok met blauw gestreept vest, rechterhand in vest gestoken; rechts hoed op tafel met blauw kleding.

b Pastel, afm. 36,5 × 26 cm; gesigneerd en gedateerd l.o.: 'R. Jelgerhuis 18 28/8 01, no 6783'. Portret ten voeten uit met aan de rechterhand zwart rijpaard; gekleed in blauwe rok, beige broek en wit vest; hoed en zweep in de linkerhand.

c Potloodtekening, afm. 30,5 × 26 cm; gesigneerd en gedateerd r.o.: 'H. Michaël 1838 fee'. Halffiguur naar rechts, aanzien; rokjas met dubbele rij knopen en grote kraag, vest met openstaande kraag, hoog boord en zwarte das; kort naar voren gekamd haar.

Nr. 13 - Maria Jacoba Gerbade (1784-1852).

Potloodtekening, afm. 24,5 × 21,3 cm; gesigneerd en gedateerd rechtsonder H. Michaël 1838.

Halffiguur recht van voren met gelaat iets naar rechts aanzien; japon met losse kraag vastgestoken met broche; cachemire omslagdoek; kanten muts op gekruld kapsel.

Zie voor echtgenoot nr. 12.

Jonkheer Pieter Bouwens, heer van Horssen 1791 – 1843 (beleend).

Geboren te Besoyen, gedoopt aldaar 15 okt. 1775, lid Provinciale Staten van Gelderland, burgemeester en secretaris van Horssen 1811-1814, overleden te Horssen 28 juli 1843.

Gehuwd te 's- Hertogenbosch 9 april 1810 met **Maria Jacoba Gerbade**, vrouwe van Horssen, geboren te 's-Hertogenbosch 15 november 1784, overleden te Horssen 22 juni 1852.

5e kind van Agatha van Heurn, geboren 13 augustus 1747, overleden 12 maart 1805;

Gehuwd 13 december 1772 met Hermanus Hieronymuszoon Gerbade.

uit dit huwelijk 5 kinderen.

Uit dit huwelijk:

1. **Jonkheer mr. Pieter Bouwens van Horssen**, heer van Horssen 1811-1888.

Geboren te Horssen 2 februari 1811, jur. dr. Leiden 1836, advocaat, burgemeester en secretaris van Horssen 1843-1850, poldersecretaris en ontvanger 1850, griffier kantongerecht te Druten 1853-1877, overleden te Horssen 29 februari 1888.

Gelders Archief: Akte 12, Inventarisnummer 5386.

2. **Jonkvrouwe Agatha Bouwens van Horssen**, 1812-1843.

Geboren te Horssen 21 juni 1812, overleden te Horssen 7 mei 1843.

3. **Jonkheer Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen**, 1813-1879.

Geboren te Horssen 9 oktober 1813, kapitein artillerie 1856-1858, overleden te Nijmegen 27 febr. 1879.

Gehuwd in Den Helder 22 november 1843 met Elisabeth Louisa Juliana Cuncell, geboren te Antwerpen 23 oktober 1824, overleden te Delft 2 april 1847, dochter van Carel Fredrik Cuncell en Adriana Forré.

uit dit huwelijk:

3.1 **Pieter Frederik Zacharias Bouwens van Horssen**, 1845-1900
gehuwd met Maria Jacoba van den Broeke, , vrouwe van Horssen, 1856-1904

4. **Hermanus Gerbade Bouwens van Horssen**, 1817-1873.

Geboren te Horssen 4 mei 1817, ontvanger directe belastingen te Hattem 1842, overleden te Hattem 29 juni 1873.

Nr. 16 Potloodtekening, afm. 21,5 × 18 cm; gesigneerd en gedateerd: 'H. Michaël 1838 fec'. Halffiguur naar rechts, iets naar links aanzierend, met rechterhand in jas gestoken; uniform met schouderrollen en chevron op mouw.

5. **Margaretha Bouwens van Horssen**, 1819-1830.

Geboren te Horssen 9 juli 1819, overleden (verdronken) te Horssen 28 maart 1830.

Grafzerken

Van de oude zerken die rond de middeleeuwse dorpskerk van Horssen hebben gelegen zijn slechts drie exemplaren over die genealogisch interessant zijn. Twee hebben betrekking op het geslacht Bouwens van Horssen.

1. Hardstenen zerk, formaat 250 × 140 cm, met in hoogrelief het alliantiewapen Bouwens van Horssen en Gerbade. De graftekst luidt: 'hier liggen begraven / jonkvrouwe agatha bouwens van / horssen oud 30 jaren dochter / van jonkheer pieter bouwens / van horssen en van vrouwe maria / jacoba gerbade overleden 7 mei / 1843 - jonkheer pieter bouwens van / horssen heer en burgemeester / der heerlijkheid horssen enz enz / oud 67 jaren echtgenoot van / vrouwe maria jacoba gerbade / overleden 28 juli 1843'.
2. Hardstenen zerk, formaat 210 × 135 cm, gebroken, afgesleten opschrift met slechts ten dele te ontcijferen graftekst: 'tot nagedachtenis van margaretha / oud 10 jaar... en rebekka henriette / beiden dochters... van Jhr. Pieter Bouwens van Horssen en Maria Jacoba Gerbade; zij zijn samen verdronken op 28 maart 1830'.

Nr. 14 - Jonkheer Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen (1813-1879).

Respectievelijk afgebeeld als luitenant en kapitein veldartillerie.

a Aquarel; afm. 25,5 × 21,2 cm; gesigneerd en gedateerd r.o.: 'H. Michaël 1838'. Halffiguur naar rechts, aanzierend; zwart uniform, rood uitgemonsterd met twee gouden epauletten met twee zilveren strepen, gouden knopen; donker hoog opgekamd haar.

b Doek, 46,5 × 38 cm; niet gesigneerd en ongedateerd. Staand heupstuk naar rechts, aanzierend; blauw-zwarte uniformrok met zwart opgeslagen kraag, epauletten en schouderriem.

n.b. het portret moet dateren van voor 1847, het jaar waarin zijn echtgenote overlijdt.

Nr. 15 - Elisabeth Louise Juliana Cuncell (1824-1847).

Doek afm. 46,5 × 38 cm; niet gesigneerd en ongedateerd, maar gemaakt tussen 1843 en 1847. Staand heupstuk, frontaal aanzierend; zwarte japon met kanten kraagje en manchetten; roze linten muts.

Uit dit Huwelijk:

Jonkheer Pieter Frederik Zacharias Bouwens, heer van Horssen,

Geboren te Den Helder 30 november 1845, jur. dr. Leiden 1870, burgemeester van Horssen 1871-1891 en Bergharen 1871-1876, overleden te Arnhem 17 maart 1900;

Gelders Archief: Akte 297 Inventarisnummer 497.

Gehuwd te Oudenrijn 18 juli 1879 met Maria Jacoba van den Broeke, vrouwe van Horssen 1900, geboren te Lobith 16 mei 1856, overleden Arnhem 28 febr. 1904, dochter van Pieter Hendrik Cornelis van den Broeke en Josephina Hendrina Bartha van Zijll, zij hertrouwde te Arnhem 24 april 1902 Pieter Gerardus van Harpen Kuyper.

Het gezin bleef kinderloos en daarmee het einde van deze familietak.

Nr. 17 Groepsportret familie Cuncell,

Waarop afgebeeld Karel Frederik Cuncell (1768-1836) en Adriana Forré (1794-1853) met hun dochttertje Elisabeth Louise Juliana Cuncell (1824-1847); laatstgenoemde (hierboven vermeld als nr. 15) huwde in 1843 Jhr. Jacobus Gijsbertus Bouwens van Horssen (nr. 14).

Miniatuur op ivoor, afm. diameter 7,8 cm; niet gesigneerd, gedateerd circa 1829-1830.

1900 Eigenaar Van Beusekom.

Na het overlijden van de laatste telg uit het geslacht Bouwens is ergens na 1900 het landgoed aangekocht door de familie van Beusekom. Van deze familie heb ik nagenoeg niets kunnen terugvinden en moet het doen met de herinneringen uit mijn jeugd, wanneer ik weer eens op bezoek kwam samen met mijn moeder.

Ca. 1960 Jachtrecht Karel Diericks.

Karel Diericks was eigenaar van de steen/pannenfabriek 'de boshut' in Druten, een vervend jager en paardenliefhebber en verkreeg de jachtrechten van Van Beusekom op het landgoed samen met de eendenkooi. Willy P. Sommerdijk werd aangesteld als kooiker en jachttopzichter en is dit tot aan zijn overlijden (84) in 20012 gebleven. Zie het boek uitgegeven in 2008 door Jaap Beekhuis over het leven en werken van Sommerdijk.

1975 Eigenaar A. (Teun) H.M. Jurgens.

Nijmegenaar Anton Jurgens, overleden d.d. 25 januari 2002, telg uit het Jurgens van den Bergh concern het latere Unilever, kocht landgoed Horssen over van Beusekom met als belangrijkste doel onderhoud en beheer van het jachtgebied. Anton was een bekend jachtschrijver en rentmeester.

Later is zijn taak overgenomen door zijn zoon Frans die er samen met zijn broer Teun regelmatig te vinden waren tijdens een jachtpartij. Uit die tijd stamt ook de jachtkamer in het achterdeel van de woning. Zijn kleinzoon Frans Jurgens kwam na zijn lagere schoolperiode als leerling terecht op het Nijmeegs Lyceum. In de klas van John van der Heyden uit de wijk De Hazenkamp bij De Goffert.

1999 Oude Jachtkamer Horssen

De familie Jurgens ook vaak op jacht in de Ooij bij Leut waar Frans jachtvriend Jan Muller, voormalig accountant, eigenaar van het landgoed "Het Jachthuis" was, in 2008 verkocht aan drankhandelaar Bongers - Wijchen. Frans Jurgens jr. is later veelal te vinden op zijn landgoed in Schotland. Zie tevens Frans Jurgens sr. - 1912 Landgoed Heijendaal te Nijmegen.

2008 Het Jachthuis Ooy bij Nijmegen.

2004 Eigenaars Jaap Beekhuis en Corine van der Hart.

Jaap gespecialiseerd Wageningen ingenieur in het beheer en ontwikkeling van landgoederen kocht in 2004 het landgoed Horssen van Frans A.V. Jurgens, zoon van A.H.M. Jurgens. Na een grondige opknappbeurt hebben zij hun domicilie in Oosterbeek verhuisd naar Horssen.

Op 6 mei 2006 werd de Heerlijkheid Horssen ingewijd als trouwlocatie door Chatrin en Mark.

Naast het gemeentehuis van Druten en de Trouwkapel, Ambtshuisplein 1 te Druten kunt u er namelijk voor kiezen op een andere locatie te trouwen: het "Huis te Horssen". Het prachtige huis is als locatie open voor het wettelijk huwelijk en de registratie van het partnerschap.

Een van de nieuwe initiatieven is de ontwikkeling van een bijzonder urnenveld op het landgoed.

Burgemeesters van Horssen

Dit is een lijst van burgemeesters van de voormalige Nederlandse gemeente Horssen in de provincie Gelderland. Op 1 januari 1984 is Horssen opgegaan in de gemeente Druten.

Ambtsperiode	Naam burgemeester	Bijzonderheden
1814 - ????	Jhr. Pieter Bouwens	Heer van Horssen (beleend).
1843 - 1850 rond 1850	Jhr. Mr. Pieter Bouwens van Horssen ????	Heer van Horssen. Zoon van Jhr. Pieter Bouwens.
1851 - ????	Baron Barthold F.J.A. van Verschuer	In een deel van dezelfde periode tevens burgemeester van Bergharen en Batenburg.
1861 - ????	Jhr. Mr. Franciscus X.G.M. van Nispen tot	Sevenaer In een deel van dezelfde periode tevens burgemeester van Bergharen.
1862 - 6 feb 1871	Johannes H. (Jan Hendrik) van Koolwijk	In (een deel van?) dezelfde periode tevens burgemeester van Bergharen. Zijn broer, vader en

1871 - 1891

Jhr. Pieter F.Z. Bouwens

grootvader waren allen burgemeester van Ewijk.
Heer van Horssen. Neef van Jhr. Mr. Pieter
Bouwens van Horssen. In dezelfde periode tevens
burgemeester van Bergharen 1871-1876.

VOC Schip HORSSSEN (1784-1796)

De VOC Verenigde Oost-Indische Compagnie heeft ervoor gezorgd dat de naam Horssen over de hele wereld bekend werd. Dit is te danken aan de familie Bouwens, eigenaars van onder meer Heerlijkheid Horssen en werd een schip van de VOC genoemd naar Horssen, waar de familie Bouwens, groot geworden van de handel op de Oost, een zeer lange vinger in de pap had.

Unieke administratie

Elke Kamer van de VOC voerde een eigen personeelsadministratie, maar wel volgens centraal vastgestelde regels. De basis van de salarisadministratie is het scheeps-soldijboek, waarin de personalia en salarisgegevens van alle betaalde opvarenden van elk VOC-schip werden genoteerd.

De gegevens zijn per werknemer genoteerd en de salarisrekening opent met de datum waarop het schip de rede verlaat. De rekening sluit met de uitbetaling, bij het einde van het dienstverband, van wat de opvarende of zijn rechthebbenden nog tegoed hebben van de VOC.

Foto Rekening van Johan Oller, Popkensburg 1779.

Vrijwel alle scheepssoldijboeken uit de achttiende eeuw zijn bewaard gebleven: 2797 delen van 2950 uitreizen. Dat is nagenoeg 95 procent. De ontbrekende delen betreffen een aantal door de VOC gehuurde schepen met vermoedelijk ook een gehuurde bemanning. Ook staan in een aantal soldijboeken van pakketboten meerdere reizen vermeld. Daartegenover komen enkele soldijboeken twee keer voor in de administratie en ontbreken enkele reizen in Dutch-Asiatic Shipping. De assistent aan boord was meestal verantwoordelijk voor het scheepssoldijboek. Zodra alle opvarenden aan boord waren, werden zij genoteerd in de monsterrol. Alle uitgaven aan boord ten laste van de rekening werden eerst genoteerd in het journaal. Pas aan het einde van de reis werden alle gegevens ingeschreven in het scheepssoldijboek. De waarde van een lading bedroeg vaak meer van 440.000 gulden. De schipper verdiende 100 gulden per maand, een matroos 10 tot 12 gulden.

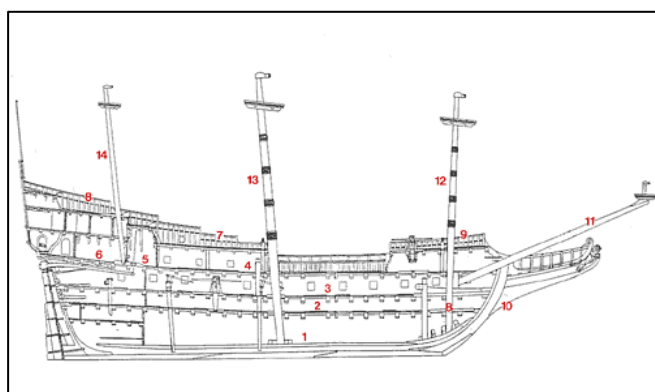
De VOC handel op de Oost

De Verenigde oost-Indische Compagnie was verdeeld in zes plaatselijke afdelingen kamers genoemd in Amsterdam, Zeeland, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen. Elke kamer had een aantal directeuren, bewindhebbers genoemd. De twintig Amsterdamse bewindhebbers, allen groot aandeelhouders, beslisten over de dagelijkse zaken van een VOC-kamer. In hun vergadering kozen zij ook de naam van een op hun eigen werf gebouwd schip. De invloed van de familie Bouwens was groot zodat ook een schip naar Horssen werd vernoemd.

Batavia was het centrum van waaruit schepen op de andere VOC-vestigingen voeren en van waaruit de retourschepen tenslotte volgeladen de terugreis aanvaardden. Ook in Bengalen had de VOC zich gevestigd. Vanaf 1734 voeren jaarlijks steeds twee schepen en later vier schepen van Bengalen naar Holland.

Kenmerken

Bouw gebouwd in 1784 voor de Kamer van Delft op een werf in Delfshaven.
Gebruikt in gebruik bij de VOC vanaf 1784 tot na 1792.
Lengte 140 voet

Laadvermogen 440 last (880 ton)
Beschrijving In 1785 vertrok de 'Horssen' voor een reis naar de Oost. In 1786 liep de 'Horssen' Canton binnen. Bij terugkeer in patria bleek de lading van de 'Horssen' niet in orde; er bleken tekorten te zijn.

Het spiegelretourschip was het scheepstype dat de VOC het meest gebruikte voor de contacten met Azië. Een voorbeeld van een dergelijk schip

is de hier weergegeven Batavia, waarvan in jaren '80 in Lelystad een replica gebouwd is.

De gemiddelde bouwtijd van een spiegelretour-schip op de werven van de VOC was 5 tot 8 maanden, de bouwkosten bedroegen zo'n 90.000 - 110.000 gulden. Hun laadvermogen was over twee eeuwen gemiddeld 800 ton. Een schip ging ongeveer 15 jaar mee.

Spiegelschip

De term spiegelschip werd ontleend aan de boven- en onderspiegel aan de achterzijde (achtersteven) van het vaartuig. Deze schepen hadden een gemiddelde lengte van 40 meter en waren driemasters. De grote mast (13) in het midden van het schip en de fokkemast (12) voor op het bakdek waren vierkant getuigd, de bezaansmast (14) op het bovenkampanjedek was langscheeps getuigd. De boegspriet (11) kon, indien noodzakelijk, voorzien worden van twee extra zeilen. Onderin het schip bevond zich het vrachtruim (1). Hierin kon een koebrugdek (2) aangebracht worden. Het koebrugdek, dat niet in ieder schip aanwezig was, kon gebruikt worden om manschappen en/of specerijen te bergen. Op dit dek kon men nauwelijks rechtop staan; de afstand tot de balken en planken erboven bedroeg hooguit anderhalve meter. Het overloopdek (3) sloot het vrachtruim van boven af. Hier bevonden zich het kombuis en de bottelarij. Het overloopdek gold als belangrijkste verblijfplaats voor de bemanning en diende ook als geschutsdek voor de zwaardere kanons.

Aan de achterzijde van het schip was een verhoogd gedeelte: het bovenkampanjedek (8). Hieronder kon men de kapiteinshut, de officiershutten en de kajuit (6) vinden. Het bovenkampanjedek liep over in het half- of kampanjedek (7). In de tropen werd dit overspannen met doek om bescherming tegen de zon te geven. Het schip werd bestuurd vanaf de stuurplecht (5), aanvankelijk met behulp van een kolderstok en later met behulp van een stuurrad. De stuurplecht vormde de achterste begrenzing van het verdek (4). Aan de voorzijde werd het verdek begrensd door het bakdek (9). Dit verhoogde gedeelte van het schip werd eveneens als verblijfplaats voor de bemanning gebruikt. Het galjoen (10), het verstevigde uitgestoken gedeelte aan de boeg van het schip, dat meestal voorzien was van een prachtig ornament, bepaalde het karakteristieke vooraanzicht van een Oostindiëvaarder.

Naast het spiegelretourschip werden door de VOC nog andere, meestal kleinere scheepstypes gebruikt, zoals de hoeker, het galjoot, het jacht, de pinas en het fluitschip.

Reisgegevens Horssen

vertrek op van naar aankomst kamer schipper
12-10-1739 Texel Batavia 06-06-1749 Delft Jan Luders
Via: Kaap de Goede Hoop van 10-02-1740 tot 27-03-1740.

30-11-1740 Amsterdam Jan Luders
Via: Kaap de Goede Hoop van 25-02-1741 tot 16-03-1741.

25-12-1741 Amsterdam Ceylon Booy Cornelisz
Via: Kaap de Goede Hoop van 12-04-1742 tot 04-05-1742.
Schip bleef in de Oost met schipper Gerrit van Wezel tot 15 augustus
1749, waarna deze Horssen buiten dienst werd gesteld.

14-11-1785 Goeree Batavia 30-05-1786 Delft Jacob van den Berg
via: Kaap de Goede Hoop van 13-02-1786 tot 02-03-1786.

17-01-1787 China Goeree 23-08-1787 Delft Jacob van den Berg
via: Kaap de Goede Hoop van 11-05-1787 tot 10-06-1787. Ladingwaarde 803.004 gulden.

28-05-1788 Goeree Batavia 01-01-1789 Delft George Philip Gas
via: Kaap de Goede Hoop van 12-10-1788 tot 17-10-1788

21-12-1791 Batavia Goeree 12-07-1792 Delft George Philip Gas
via: Kaap de Goede Hoop van 19-03-1792 tot 11-04-1792

Uit scheepsjournaal

Titel	VOC: Opvarenden, Schip: Horssen
Kamer	Delft
Bestemming	Batavia
Opvarenden	300
Vertrek	1788-05-28
Aankomst kaap	1788-10-12
Vertrek kaap	1788-10-17
Aankomst	1789-01-01

DAS- en reisnummer 4609.2
Inventarisnummer 14068

Titel "Horssen"; journaal gehouden door Wm. Smalt aan boord van 't S.E. Comp. schip "Horssen", gedestineerd van Batavia na Neederland voor de Kaamer Delft, gecommandeert door den Heer G.P. Pas, 20 Dec. 1791 - 9 Julij 1792

Soort handschriftscheepsjournaal

Signatuur I-038

Inventarisnummer A.0305(03)

Museum Het Scheepvaartmuseum

Trefwoorden VOC, Vereenigde Oostindische Compagnie, , zeilschip, retourschip, oostindievaarder, zeilvaart, koopvaardij, scheepsjournaal

startdatum 1791

einddatum 1792

- Akte van aanstelling van George Philip Gas tot kapitein op het schip Horssen van de VOC. 1788. 1 stuk. In: Collectie losse aanwinsten, arch. 598/1166.
- 14081 Afgeschreven transporten, schuldbekentenissen van de schepelingen van het schip Horssen, uitgevaren voor de kamer Delft, voor schulden door de VOC te voldoen uit hun gage. 1788 – 1794, 4 omslagen.
- De schuldbekentenissen waren aangegaan in 1788 en werden afgeschreven in 1790-1794.
- 1765 Bezwaarschrift van Jan Bouwens, hoofdparticipant in de kamer Delft, tegen de benoeming van Franc van der Burch tot bewindhebber in die kamer uit hoofde van zijn verwantschap met een van de andere bewindhebbers. Met bijlagen doc.nr. 4659.

Genealogie informatie bemanning

Willem van Zijl, kapitein-luitenant (opperstuurman), geboren op 06-02-1752 te Delfshaven, zoon van Vincent (Cent) van ZIJL (Bartel Sijs) en Elisabeth VERBIJL (van der Bijl / Voorbijl). Overleden op 15-12-1789 te Batavia, Oostindië op 37-jarige leeftijd.

Ondertrouwd op 23-08-1778 te Delfshaven, gehuwd voor de kerk op 26-jarige leeftijd op 06-09-1778 te Delfshaven met Johanna (Anna) KAAS (Kaes), geboren ± 1762 te Delfshaven? Overleden op 19-12-1812 te Delfshaven, dochter van Pieter KAES en Maertje van BREEVOORT.

Op genoemde datum bij de VOC uit dienst getreden 'ivm overlijden'. Willem vertrok op 28-05-1788 vanuit Goeree met het VOC-schip Horssen naar Batavia. Hij kwam daar aan op 01-01-1789, na een tussenstop in Kaap de Goede Hoop (van 12-10-1788 tot 17-10-1788).

Waarschijnlijk is hij dezelfde als Willem (getrouwd volgens VOC-scheepsboeken met Johanna Kaas), hij ging dan eerder al met hetzelfde schip naar de oost, op 14-11-1785 als sousluitenant (derdewaak). Aankomst Kaap: 13-02-1786, vertrek 02-03-1786 en aankomst te Batavia op 30-05-1786. Hij maakte zijn retourvaart met de Horssen: vertrek 17-01-1787; aankomst Kaap: 17-01-1787, vertrek Kaap 10-06-1787 en aankomst te Goeree op 23-08-1787.

Muiterij op de Bounty

HMS Pandora was een Engels fregat met 24 kanons, gebouwd in 1779. Het schip werd in 1790 door de Britse admiraliteit onder commando van Edward Edwards naar de Zuidzee gestuurd met de opdracht de muiters van de Bounty gevangen te nemen en ter berechting naar Engeland te voeren. Bij vertrek waren er 133 koppen aan boord, onder andere de leutenants John Larkan en Robert Corner en de adelborst Thomas Hayward, inmiddels gepromoveerd tot derde luitenant, die ook op de Bounty had gevaren en die de muiters dus goed kende.

In maart 1791 werden 14 mannen gearresteerd op Tahiti. Kapitein Edwards maakte geen onderscheid tussen schuldigen en onschuldigen. Hij sloot ze op in een hok op het dek van de Pandora, dat door de gevangenen al snel "Pandora's box" werd genoemd.

Nadat de 14 mannen gevangengenomen waren, wendde de Pandora de steven westwaarts, onder meer naar Samoa, Tonga en Rotumah. Op 29 augustus 1791 liep het schip echter vast op het Groot Barrièrerif voor de noordkust van Australië. Het schip zonk en 35 opvarenden verloren hun leven, waaronder 4 gevangenen. De overigen voeren met sloepen naar het Nederlands-Indische eiland Timor en vandaar via Batavia en Kaapstad terug naar Engeland. De overlevenden werden verdeeld over een aantal VOC-retourschepen - onder andere de Zwaan, de Vredenburg, **de Horssen** en de

Hoornweg - die in de loop van de maanden juni-augustus 1792 in Den Briel en Rammekens aankwamen. De gevangenen waren eerder in Kaapstad op een Brits oorlogsschip overgezet en direct naar Portsmouth gevoerd.

Teunis

Teunis vertrekt op 14 oktober 1785 met het VOC-schip Horssen van de kamer Delft naar Indië. Aan boord was hij ondertimmerman voor 30 gulden 's maands. Op 30 mei 1786 arriveert hij. Hij werkt eerst aan boord van het schip Cornelia Adriana op de rede van het eiland Onrust en daarna op de bark Constantia, leggende ten rhee de Batavia. In 1790 vertrekt hij naar Padang. In het scheepssoldijboek worden tot en met 1793 betalingen vermeld. Teunis komt eind 1793 - tijdens de twee maanden durende bezetting van Padang door de Franse kaper Le Môme - voor op een lijst van inwoners die een

schatting moeten betalen.

Aan het begin van de periode van het Britse tussenbestuur van Padang (1795-1819) is Teunis mede-ondertekenaar van een petitie aan de Stadhouder waarin de inwoners van Padang zich neutraal opstellen ten opzichte van de rivaliserende partijen. Daarna woont Teunis enige tijd in Calcutta (Brits-Indië).

Terug in Padang wordt hij in 1824 algemeen ontvanger, tevens belast met het oppertoezicht over het departement der inkomende en uitgaande regten. In 1826 volgt zijn benoeming tot agent van het College van Wees- en Boedelmeesteren. In 1830 wordt hij benoemd tot lid der subcommissie van onderwijs, in 1831 president van de weeskamer en tenslotte in 1836 lid van de Raad van Justitie. In de rouwadvertentie wordt vermeld dat hij laatstelijk President van de Raad van Justitie was. Het aantal kinderen van het echtpaar is niet geheel duidelijk. Op het grafschrift van zijn vrouw Anna Francina Karels staat vermeld dat aan hun huwelijk 9 zoons en 8 dochters zijn ontsproten. In het testament van 12 mei 1842 worden tien kinderen met name genoemd (William niet!). In de officiële papieren worden er weer 12 genoemd. Mogelijk is een aantal kinderen heel jong overleden of dood ter wereld gekomen.

1795 Faillissement VOC

De oplossingen die worden aangedragen hebben niet meer geholpen: extra belastingen voor staatssteun, extra commissarissen vanuit de overheid, uitstel van rentebetalingen - de VOC ging in 1795 failliet.

Wat de schuld toen was werd in de Bataafse Republiek hevig betwist - een commissie onder leiding van Bouwens zou nog een stukje financiële verslaglegging te doen, maar de politieke kleur van de tijd maakt dat objectiviteit nauwelijks nog mogelijk was.

Jammer - waar de oprichting van de VOC alomtewoerd wordt om zijn vernieuwende structuur, is de val misschien wel een interessant kijkje in de keuken van zowel handelsomstandigheden als een falende 'tone at the top'.

Werknemers uit Horssen

In elk geval heeft minstens een vijftal inwoners van Horssen een dienstverband gehad met de VOC.

- Isaac Jans vertrok in 1743 als matroos met de Arnestijn en kwam met dit schip ook weer veilig thuis.
- Daams Scheers vertrok in 1757 met de Nieuw Nieuwerkerk als soldaat. Hij kwam om op 6 maart 1761 inde oost.
- Christiaan Cornelissen vertrok als busschietter (geschut aan boord) in 1758 met de Liefde en verdween tijdens een oponthoud. Bij Kaap de Goede Hoop.
- Jan de Groot maakte als matroos twee reizen, in 1785 met de Voorberg en in 1787 met de Broederslust.
- Arij Hek voer in 1790 met de Goede Trouw als matroos en stierf in juni 1791 aan boord.

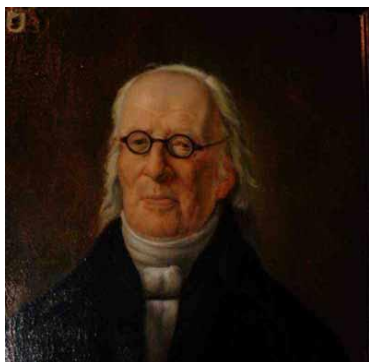
Landgoed Heijendaal

Het landgoed Heijendaal heeft een lange historie.

De naam 'Heijingendael' duikt al op in een schepen-akte uit 1532. In de tweede helft van de 17de eeuw werd er een boerderij op het landgoed gebouwd en rond 1700 liet toenmalig eigenaar Jacob van der Heijden hier een huis met kelders tegenaan bouwen.

1532 De voorgeschiedenis van het landgoed

De naam Heijingendaell ontmoeten wij voor de eerste maal in een Latijnse schepenacte, gedateerd op de dinsdag na de derde vastenzondag van het jaar 1532 (Oud Rechterlijk Archief Nijmegen, nr. 1847, hierna vermeld als ORAN). Deze acte handelt niet over Heijendael zelf, maar over een stuk land, dat Alard Hermans aan Willem Jansen verkoopt en dat behalve door een erfgoed van Jan Gerard, de kapel van de H. Antonius en de Hatertseweg begrensd wordt door Heijingendaell, of misschien - het handschrift laat twee lezingen toe - door een stuk grond dat aan een zekere Henricus Ingen Daell toebehoorde. Een derde lezing: "ing" = "d". Dan staat er "Heijdendael", wellicht refererend aan Joost baron van der Heijden en zijn echtgenote Van Dael tot Eyll.

Judocus Henricus Antonius A.J.J. Baron van der Heijden (1765-1854), Heer van Baak, Luynhorst, Leemkuyl en Doornenburg.

1652 Nicolaes Vijgh

Er moeten ruim honderd jaren verlopen, voordat opnieuw uit een archiefstuk het bestaan van Heyendael blijkt (Oud Archief Nijmegen, nr. 2182). Het gebied van die naam blijkt dan toe te behoren aan Nicolas Vijgh, Heer van Ubbergen en van Sleeburg. Uit dit stuk, waarin voor de periode 1652 - 1655 de verplichting van Vijgh tot het betalen van een jaarlijkse grondbelasting van 1 gulden en 10 stuivers ligt vastgelegd, valt te lezen, dat het oppervlak van de gronden 'genaemt het Heijnsdal ende een gedeelte van de Keijenberch int NederRijckse Walt gelegen', 38 1/2, morgen besloeg, dat is ongeveer 12 hectaren. Nicolaes Vijgh, die (jaar)burgemeester van Nijmegen is geweest (1650, 1653, 1656, 1659, 1662), kwam in 1663 te overlijden.

1659 Matthijs Clabbershoff

Of Nicolaes nog eigenaar van de gronden was op het ogenblik dat hij de levende wereld vaarwel zei, weten wij niet zeker, maar vermoedelijk heeft Nicolaes de gronden tevoren van de hand gedaan. Nog bij het leven van Vijgh - en geruime tijd daarna - wordt namelijk Heijendael in de archiefstukken ook wel 'Matthijs Clabbershoff' genoemd. Voor het eerst ontmoeten wij die naam in 1659, het jaar waarin een hypotheek - een forse nog wel, van 1.200,= gulden - op de grond wordt genomen (ORAN, nr. 2092, fol 43). In de volgende jaren volgt nog een hele reeks van 'pandveilige leningen'. In 1662 blijkt Matthijs Clabbershoff, die in 1616 met Ottgen van Dusseldorp in het huwelijk trad, te zijn overleden.

Een zekere Jan Wemmers kan dan rechten op de boedel van Matthijs Clabbers doen gelden, wat hem echter ook in moeilijkheden schijnt te brengen. Op 13 februari van dat jaar namelijk wijzen de heren schepenen voor regt in een zaak tussen Johan Wemmers en Gerritjen Janssen, weduwe van zaliger Jan de Bruijn, dat eerstgenoemde gehouden is, sonder uytstel volcomen verlyck te maecken, ende het lant van de voors. Otjen van Duysseldorp mitten aller eersten gerichtelick te doen subhasteren, ende de coopspenningen onder desen E gericht ad usum ius habentis te consigneren' (ORAN, nr. 1130).

1664 Johan Bors

Het duurt nog tot 1664 voordat hij de onroerende goederen 'toecomende Otgen van Dusseldorp, weduwe van zaliger Matthijs Clabbershoff' te koop stelt. Tot die vaste goederen behoort 'seeckere bouwhoff', gelegen 'aen of ontrent de Praesdije (Proosdij?) op den Hogenvelde in deser Stadts Schependom' (ORAN, nr. 1109). Voor de somma van 3.300,= gulden wordt Johan Bors, 'der beide rechten doctor', eigenaar van dit grondbezit. Men zou op grond van de omschrijving in het judicieel protocol kunnen twifelen of het landeigendom, dat Bors zich in 1664 weet te verwerven, inderdaad Heyendael is. Een aantekening in het protocol van bezwaar vermeldt echter in een alinea, die onmiskenbaar op 'Matthijs Ciabbershoff' - 'of Heijendael', zoals in een latere hand ter verklaring is toegevoegd - betrekking heeft: Dr. Johan Bors ex decreto 25 september 1664 (ORAN, nr. 2092, fol 43). Aangezien de bouwhof bij de overdracht 'ontrent sestich morgen' - ruim 19 hectare - groot blijkt te zijn, veel groter dus dan het land, waarover Vijgh in 1651 zijn belastingaanslag ontving, lijkt het aannemelijk, dat de achtereenvolgende hypotheeken opgenomen door de vorige eigenaar ter financiering van landaankopen hebben gediend.

1705 Vererving kinderen

In 1705 is Heijendael nog in het bezit van de familie Bors. Christina Bors en haar man Jacob van der Heijden, 'drossart des ampten Montfort' dragen op 10 december van dat jaar een groot bezit aan huizen en

landerijen over aan hun vier kinderen gezamenlijk en laten dit transport officieel registreren (ORAN, nr.1901). Dit doen de echtelieden 'uijt singuliere genegentheit en andere erheffelijke redenen', maar toch ook omdat de grootmoeder en een oom van hun kinderen in hun respectievelijke testamenten dat aldus hadden beschikt. Onder de gespecificeerde immobieliën vinden wij een 'Huis en Hoffstadt met bijbehorende plantagie, getimmer en Bouwlanden, groot ongeveer twintig mergen op de Mokerheijde onder Hatert gelegen genaemt Heijendael'. Het landgoed is inmiddels dus duchtig ingekrompen. In de volgende jaren blijft Heijendael blijkbaar gezamenlijk bezit, herhaaldelijk wordt het echter 'beswaert met eene sententie'.

1719 Jacob Ignatius van der Heijden

In 1719 vindt een nadere boedelscheiding plaats, waarbij Heijendael aan Jacob Ignatius van der Heijden toevalt (ORAN, nr. 2092, fol 43). Deze is inmiddels zijn vader in het Montfoortse drostambt opgevolgd. In het protocol van bezwaar, waarin dit ligt vastgelegd, staat in de kantlijn het landgoed - met nog andere - omschreven als 'eenige slechte landerijen van de Heijde gemaect'. Veel zal het dan ook niet hebben opgebracht en van 1708 af is er weer voortdurend sprake van leningen en hypotheeken. ook een schuld van 200,= gulden - wegens openstaande wijnrekeningen staat in het protocol van bezwaar geregistreerd.

Jacob junior kan het op den duur financieel niet rooien. Hij is nog maar nauwelijks alleenheerser of een schuldeiseres uit de stad, Meijuffrouw Cunera Heijmans, weduwe en boedelhouderesse van 'wijlen deser Stads en Quartiers drukker Abraham van Wesel, laat op 25 december 1721 beslag leggen op al zijn goederen, 'in specie op seker goed bestaande in Heeren hujsinge, bouwhujs, plantagien en bouwlanden cum appertinentus (!) den Heijendaal genoemd onder het Kerspel Hatert gelegen (ORAN, nr. 1917). Het is niet onmogelijk dat hierop, zoals Van Schevichaven vermoedt, executie is gevolgd. De overdracht van de overige familieleden aan Jacob junior, die reeds in 1719 had plaats gevonden, is in april 1722, vier maanden dus na het optreden van de drukkersweduwe, officieel geregistreerd en reeds op 27 mei daaraanvolgend wordt Heijendael aan de gezusters Sara en Maria Margaretha Schoneman verkocht (ORAN, nr. 2092, fol 43).

1722 Sara en Maria Margaretha Schoneman

Deze dames ging het in financieel opzicht al evenmin voor de wind. Bij herhaling hebben ook zij hypotheek moeten nemen op het landgoed, dat intussen nog maar 17 morgen - ongeveer 5,5 hectare - groot was. Maria Margaretha komt in 1731 te overlijden en haar zuster Sara, die inmiddels naar Kleef is verhuisd om daar in het huwelijk te treden met Jan Nicolaas Jamet, wordt haar universele erfgenaam (ORAN, nr. 2092, fol 43). In 1732 sterft ook Sara, haar echtgenoot in benarde omstandigheden achterlatend. Onder de rekeningen, die hem worden gepresenteerd bevindt zich die van chirurgijn J.H. Weidener. Deze vordert, op 15 oktober 1732 'voor de middag', een bedrag van 100,= gulden wegens 'vijff jaeren scheerloon' van 1723 tot 1728 van de 'Heer van Arnhem (de financiële raadgever te Nijmegen van de dames Schoneman) en de Heer Schoneman (haar broer) en van ijder persoon 's jaers geaccordeert voor tien gulden' (ORAN, nr. 2648).

Waarom de juffrouwen Schoneman voor dit scheerloon moeten opdraaien, is niet duidelijk. Wegens visites en geleverde medicamenten aan Juffr. Schoneman vraagt de chirurgijn nog eens 10,= gulden. Het bezit van Heijendael wordt betwist door een neef van zijn vrouw, Jacob Ewig of Ewijck, een zoon van Anna Magdalena, een derde zuster Schoneman, wat de toestand er niet gemakkelijker op maakt. De Raad heeft het er druk mee: op 30 december 1733, 6, 20 en 27 januari 1734 wordt over de moeilijke positie van Heijendael gedelibereerd (ORAN, nrs. 151, 152, 156). Om kort te gaan: over de boedel van Sara worden curatoren aangesteld en het duurt niet lang of Heijendael wordt, wederom, executoriaal verkocht. Geldgebrek, leningen, hypotheeken, gedwongen verkopeningen karakteriseren tot dusver de geschiedenis van Heyendael.

1734 Adam Jacob Smits

Thans lijken echter betere tijden voor het landgoed aan te breken: nieuwe eigenaar wordt via executieverkoop op 4 mei 1734 de gefortuneerde Adam Jacob Smits, Heer van Horssen en (jaar)burgemeester van Nijmegen (1738 & 1741), gehuwd met Anna Maria Bouwens (ORAN, nr. 2092, fol 43).

Voorlopig is het uit met leningen en arresten en het verkopen van het land, integendeel: 17 mei 1738 vraagt Smits aan zijn medebestuurders toestemming om ongeveer negen morgen heidegrond, grenzend aan Heijendael, aan zijn bezit toe te mogen voegen om tot meerder sieraad van het goed Heijendaal bepoot te worden. Na deliberatie wordt hem het gevraagde stuk in eigendom afgestaan (OAN, nr. 156).

Smits kocht nog enkele belendende stukken heidegrond aan, die hij aan het landgoed toevoegde en liet hij op grote gedeelten van Heijendaal bossen aanplanten, waarvan een deel bestond uit sterrenbossen, dat zijn bossen met paden die vanuit alle richtingen op één punt uitkwamen en zo een ster vormden.

1743 Snouckaert van Schouburgh

Smits vermaakt het geëmbelliseerde landgoed in 1743 aan een nichtje van zijn vrouw, maar omdat zij jong stierf, vervalt het bij versterf aan haar ouders (ORAN, nr. 2095, fol 209). Deze verkopen het op 2 juni 1755 'met consent van den Heer Willem Carel Baron Snouckaert van Schouburgh, als aan het nageschreevene perceel het Regt van Togt - vruchtgebruik - hebbende', aan Steven Adriaan Graaf van Welderen en diens vrouw Brigitta Catherina van Schuylenburgh, voor 5.500,= gulden.

Het perceel is nu 46 morgen groot, ruim 14,6 hectare. Bovendien is er 'regt van octrooi om dezelve plantage nog verder te kunnen uitstrekken, en kan er nog een aangrenzend stuk bouwland, dat aan Dr. Jan Joachim de Man toebehoort, worden gepacht. Burgemeester Smits schijnt het huis Heyendael rijk te hebben gestoffeerd, want verder wordt overgedaan 'al hetgeen daer muur en nagelvast is, in specie de behangels en de platen' (ORAN, nr. 1951).

1758 Steven Adriaan graaf van Welderen

In 1758 breidde de volgende eigenaar, Steven Adriaan graaf van Welderen, het landgoed nog verder uit. Heijendaal bereikte zijn grootste omvang aan het begin van de 20ste eeuw. Het had toen een oppervlakte van ongeveer 67 hectaren en omvatte grofweg het gebied dat is gelegen tussen de huidige Sint Annastraat, Kapittelweg, Heijendaalseweg en Houtlaan. Het gebied bestond uit veel bomen met wat akkers en weilanden dat veel gebruikt werd voor de jacht. Vanaf begin achttiende eeuw stond daar al de, nu nog bestaande, witte villa 'Oud Heijendael'.

Steven Adriaan van Welderen, graaf van het Heilige Roomsche Rijk, was een aanzienlijk man. Hij was gecommiteerde in de Raad van State en bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie. Na in de jaren 1740 katholiek te zijn geworden, trok hij zich uit zijn openbare ambten terug. Evenals zijn voorganger besteedde hij veel aandacht aan de verdere verfraaiing van zijn landbezit. Gebruikmakend van zijn recht van annexatie, wist hij 18 morgen heideland eraan toe te voegen. Dit maakte een westwaartse verlegging van de voerweg naar Mook - de huidige Sint Annastraat - noodzakelijk, hetgeen op kosten van de graaf is geschied. De straat in Nijmegen die zijn familienaam draagt, is echter niet naar hem genoemd doch naar Johan van Welderen, die in 1672 de stad tegen de Fransen verdedigde.

Steven Adriaan van Welderen stierf in 1775 en werd in Ubbergen begraven. Erfgenaam van het landgoed werd Amoldina Reiniera Agatha van Hasselt (ORAN, nr. 2095, fol 209), zijn tweede vrouw, met wie hij in 1756 in het huwelijk was getreden na de dood van Brigitta van Schuylenburgh.

1784 Evert Kolenbrander

Op 24 mei 1784 koopt Van Hasselt Heijendael aan de koopman Evert Kolenbrander en diens vrouw Hendrina Buijtenhuijs voor 21.000,= gulden. De waarde van het grondbezit met opstallen was in dertig jaar dus verviervoudigd (ORAN, nr.1980). Hun dochter Anna Barta trouwde in 1787 met Adriaan Snoeck (1767 - 1825), lid van de Staten van Gelderland, later raad van de stad Nijmegen, die, hoewel hij zelf in Zaltbommel was geboren, uit een voorname Gorkumse familie stamde. Het gezin Kolenbrander is, wellicht om zakelijke redenen, in Nijmegen blijven wonen. Gedurende de gehele Franse tijd (1795 - 1813) is het herenhuis Heijendael niet permanent bewoond geweest.

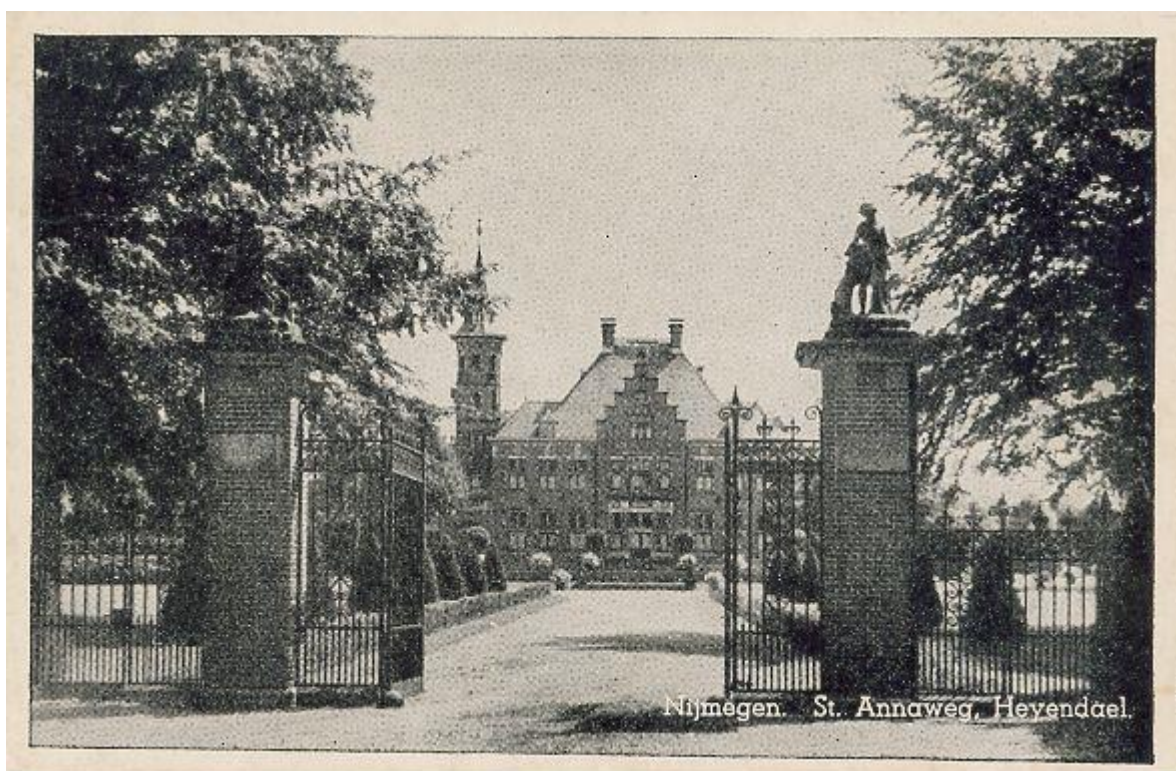
Pas enige tijd na de dood van moeder Hendrina in 1818 verhuisde het echtpaar Snoeck vanuit de Scheidemakersgas in Nijmegen naar huize Heijendael. Anna Barta en Adriaan hadden inmiddels negen kinderen.

1797 Matthias Adriaan Kolenbrander

Van hen kwam de zoon Matthias Adriaan Kolenbrander, die in 1797 was geboren, in het bezit van Heijendael. In 1833 vond ten behoeve van Matthias Adriaan en de verder nog in leven zijnde afstammelingen van Adriaan Snoeck op Heijendael een openbare verkoping plaats van meubels en andere voorwerpen, uitgezonderd goud, zilver, horloges (Not. A.N., 279:464). De familie schijnt dus tamelijk welgesteld te zijn geweest. Uit het huwelijk van Matthias Adriaan met Lucia Margaretha Elisabeth Bolken werden ten minste twee kinderen geboren: Henriëtte Adriana Anna in 1835, en Johan Hendrik in 1841. In 1876 vond tussen deze beiden een verdeling van Heijendael plaats.

Henriëtta kreeg een stuk, groot hectare, genoemd de 'Nieuwe Heijyendaelse Bouwhof' - misschien een van de stukken, die in de 18de eeuw aan het landgoed zijn toegevoegd, Johan Hendrik de overblijvende 50 hectaren, waarop van oudsher het herenhuis met de daarachter gelegen boerderij stond.

Aanleiding tot de verdeling vormde waarschijnlijk het aanstaande huwelijk van Johan met Maria Theresia Stoop, dat op 6 juni 1877 voltrokken werd. Uit dit huwelijk zijn vier kinderen voortgekomen. Omstreeks 1890 vond een verbouwing plaats van het oude herenhuis Heijendael. Het huis verkreeg toen zijn tegenwoordig uiterlijk. Tot voor enkele jaren droeg een steen, die naast de voordeur in de gevel was gemetseld, de namen van de vier kinderen van Johan Hendrik Snoeck. De Blécourt schreef in 1912 dat het landgoed slechts met permissie van de familie voor wandelaars toegankelijk was. 'Achter huize Heijendael, een heerenlandhuis, ligt eene boerderij, terwijl langs de zijden van het bosch en achter 't buiten bouwland is gelegen'. Behalve de landbouwgronden waren de nog aanwezige stukken heide in zoverre productief, dat zij het materiaal leverden voor de mandenmakerij en bezembinderij, die de heer Snoeck naar het schijnt in bedrijf had. Johan Hendrik en zijn zuster Henriëtta waren hoogbejaard toen zij hun landbezit overdeden aan de heer Frans Jurgens. De verwachting bestond, aldus De Blécourt, 'dat Zed. met krachtige hand dit landgoed zal aanpakken hetgeen o.a. wat het houtgewas betreft, niet onnodig is'. Men werd in dit vertrouwen niet beschaamd.

1912 Frans Jurgens sr.

Op 25 april 1912 verkochten Johan Hendrik Snoeck en mejuffrouw Henriëtta Adriana Anna Snoeck hun respectievelijke gronden met opstallen op Heijendael aan de heer Franciscus Johannes Jurgens, industrieel te Oss, voor 170.000,- gulden. Wie was de heer Jurgens en hoe kwam hij ertoe juist dit landgoed te kopen? Frans Jurgens is in 1869 te Oss geboren als zoon van Henri Jurgens (1840 - 1888) die tezamen met zijn broers Jan en Arnold de leiding had van het familiebedrijf Anton Jurgens: handel in boter en het bedrijven van landbouw, dat door hun vader Antonius was opgericht.

Nadat de firma in 1871 de patentrechten van de door de Franse chemicus Hippolyte Mege-Mouries (1817 -1880) in 1869 uitgevonden 'beurre economique' had overgenomen, zette zij de boterhandel om in een margarinefabriek. De N.V. Anton Jurgens' Vereenigde Fabrieken namen een grote vlucht, met al spoedig vele vestigingen in het buitenland: Engeland, Duitsland, Frankrijk en België.

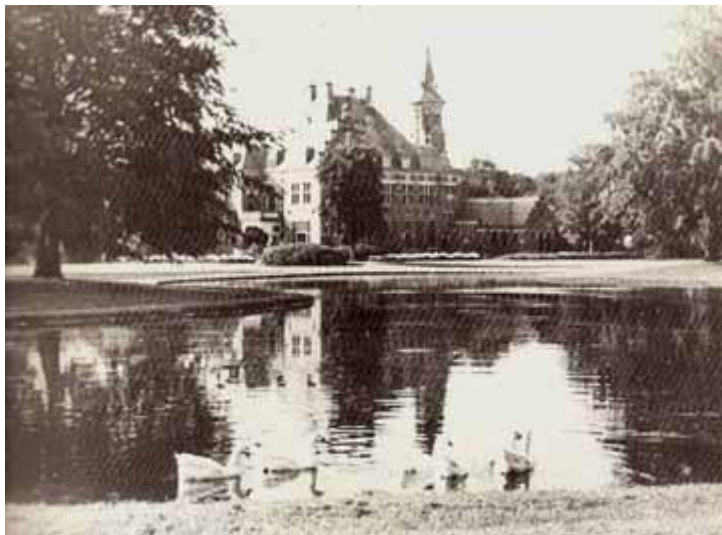
Frans was zijn vader na diens vroege dood in 1888 opgevolgd. Hij was echter geen zakenman. Zijn belangstelling ging veel meer uit naar de jacht, en liever dan op kantoor te zitten, ging hij het veld in. Zijn veelvuldige afwezigheid wekte misnoegen van zijn mededirecteuren op en in 1912 trok Frans Jurgens zich tenslotte maar geheel uit het familiebedrijf terug. Reeds menigmaal was hij in de voorafgaande jaren op Heijendael geweest om te jagen. Toen hij geen zakelijke bindingen meer had met Oss, besloot Frans Jurgens dat landgoed aan te kopen en er zich metterwoon te vestigen.

Frans, de broer van Anton, liet daar een imposant landhuis bouwen door Charles Estourgie.

Het landhuis leek meer op een kasteel, dat in 1914 opgeleverd werd, zodat het in de volksmond al snel het Kasteeltje Heijendaal werd genoemd. Bijzonder voor die tijd was een stofzuiginstallatie in de kelder, met aansluitingen voor een slang op iedere kamer. Ook een centrale verwarming, die op cokes werd gestookt, was voor die tijd vrij uniek.

Rondom het kasteel kwam een grote rozentuin met grote beelden. Op het landgoed werden bomen verplaatst en duizenden Rododendrons geplant, afkomstig uit België. Door deze aanplant zou het wild zich goed kunnen verschuilen en zodoende de jacht niet al te gemakkelijk zou worden gemaakt, want dat was de grootste liefhebberij van Jurgens, die zelf een zeer behendig schutter was.

Verderop het landgoed lag een doolhof van sparren waarvan sommige soorten, in een smal laantje, ieder jaar weer vol hingen met enorme dennenappels.

In latere jaren werden er nog twee grote vijvers aangelegd en de oude villa werd, na een kleine verbouwing, geschikt gemaakt als woonruimte voor het personeel en hun gezinnen. Om alle nieuwe aanplant goed te kunnen laten groeien werden grote hoeveelheden mest op schuiten, helemaal uit Friesland, aangevoerd. Het laatste gedeelte van het transport ging met vrachtauto's, afkomstig van het Amerikaanse leger uit de Eerste Wereldoorlog, dat heel bijzonder was voor die tijd. Die mestaanvoer herhaald zich om de paar jaar. Ook grote oude eiken werden verplaatst met een speciaal daarvoor ontworpen machine.

Ondertussen werd De Rooms-Katholieke Universiteit, opgericht in 1923, in 1944 zwaar getroffen door het oorlogsgeweld. Op de aula na werden alle universiteitsgebouwen in de binnenstad verwoest. Voor zover bekend werd in de winter van 1947, een van de strengste winters ooit, Kasteel Heijendaal getroffen door een brand.

1940-1944 De oorlogsjaren

Door Anje van Buuren-Meinardi.

Jantje van Lee was mijn vriendje. We woonden allebei op de Weezenlaan. Ik op nummer 191 en hij op nummer 193. We speelden vaak samen en konden heel goed met elkaar opschieten. Jantje was een heel lief jongetje en ik af en toe een kattenkop. De achteruitgang van onze tuin kwam uit op de Hazenkampseweg en Jantjes huis was schuin tegenover ons op de hoek van de Hazenkampseweg en de Weezenlaan. Jantjes vader was bakker. Hij had nog een ouder zusje Thea en nog twee jongere broertjes, voor zover ik me dat kan herinneren.

Het oorlogsgeweld

In september 1944 werden de gevechten steeds heviger. Het geschut van de Duitsers op De Goffert tegenover ons huis brulde dag en nacht. Op een stralende dag in september zagen we gele, groene, blauwe parachutes naar beneden komen. Iedereen was opgetogen en er werd geroepen: "De Amerikanen zijn geland in het Konijnenpad" (op de Goffert). Mijn vader klom op het dak om vandaar eens goed te zien wat er allemaal aan de hand was. Iemand van de Binnenlandse Beveiligingsdienst zag mijn vader en riep met het geweer in aanslag: "Kom onmiddellijk van dat dak af, anders schieten we je er af".

Later bleek dat de paratroepen veel verder weg waren geland. Het duurde echter niet lang of de Amerikaanse paratroepen, jongens van 18 en 19 jaar, bereikten de Weezenlaan, waar mijn moeder ze met het geweer in aanslag tuin na tuin zag doorkruipen. Wij zaten inmiddels met kloppend hart in de kelder. Zouden ze in de kelder komen? Wat zou er met ons gebeuren? Gelukkig gebeurde er niets.

Heel snel wisselden de Amerikanen hun geschut in voor dat van de Duitsers. We dachten, het zal nog wel een dagje duren voordat ze gaan schieten. Maar nee, binnen een paar uur begonnen de kanonnen te blaffen en dit geschut was zo krachtig dat meteen een smeedijzeren lamp met aan weerskanten vier pieken op tafel viel, precies op de plek waar mijn moeder net mijn babybroertje verschoond had. Schilderijen volgden en scheur na scheur vertoonde zich in de muren. De voorruit viel in splinters naar binnen. Repareren kon niet, want er was nergens aan materiaal te komen. Bij gebrek aan beter plaatste mijn vader het onderstel van de babybox in het open gat. Mijn broertje moest het dan maar zonder doen.

De vrouw van de bakker en moeder van Jantje kon het met haar kinderen niet meer uithouden in de warme

bakkerskelder. Haar man zat zeker al een jaar als kloosterling ondergedoken in een klooster in Noord-Brabant, waar hij kok was. Op een avond was het huis van de bakker in de zoeklichten geplaatst, de Duitsers drongen het huis binnen, maar intussen had de bakker net de tijd gehad zijn schuilplaats te bereiken. Zodra de Duitsers weg waren wist hij te ontsnappen. Mijn moeder besloot de moeder en haar kinderen in onze kelder op te nemen. Dat betekende drie volwassenen en zeven kinderen samengepakt in een betrekkelijk kleine ruimte.

Schulen in Kasteel Heijendaal

Het schieten ging maar door en door. Juffrouw van Lee – zo werd ze genoemd – kon de situatie niet langer aan. Zij werd er verschrikkelijk zenuwachtig van. Ze wilde weg en zo gauw mogelijk. Haar schoonvader was tuinman op kasteel Jurgens aan de Sint-Annastraat. Daar zou het vast beter zijn.

Op een avond, het was pikdonker, liepen juffrouw van Lee, mijn vader met de knijpkat voorop, mijn moeder met kinderwagen met daarin mijn broer, en wij, zes kinderen, over de Hazenkampseweg. De granaten, die op de Goffert afgeschoten werden, vlogen over onze hoofden en halverwege de Hazenkampseweg was de luchtdruk zo groot dat wij, kinderen, het niet meer op de been konden houden, en kruipend op handen en voeten onze weg moesten vervolgen. Toen we de Sint-Annastraat bereikten nam het schieten iets af, waardoor we weer overeind konden komen.

Op de Sint-Annastraat was het een drukte van je welste. De ene Amerikaanse tank na de andere rolde voorbij. Met grote moeite wisten wij de straat over te steken. Mijn moeder waarschuwde mij: "Kijk goed uit, loop zoveel mogelijk links en pas op voor de mangaten". Het was aardedonker en om de zoveel meter was er een diep mangat gegraven. Mijn moeder riep naar mij: "Ik kan niet op je letten, want ik kan al bijna niet vooruitkomen met de kinderwagen. Je moet zelf je weg zien te vinden". Ondertussen raasden de tanks langs ons heen. Hoe ik in het donker de weg heb gevonden, weet ik niet meer, maar gelukkig vond ik mijn vader en zusje bij de ingang van het landgoed. Maar waar bleef mijn moeder? Eindelijk kwam ze eraan. Ze was met de kinderwagen in een mangat terecht gekomen. Een soldaat had het gezien en had de wagen eruit getrokken.

We kwamen bij het kasteeltje van Jurgens aan en werden naar de kelder gebracht, die propvol vluchtelingen zat. Ik zie nog steeds hoe die mensen in die kelder ons aankeken. Hun ogen spraken boekdelen: "Wat komen jullie hier doen? Zie je niet dat wij geen plek voor jullie hebben?" Er hing een vijandige stemming. Toch werd er plek gemaakt voor juffrouw van Lee en haar kinderen. Maar waar moesten wij naartoe? We werden naar het huis van de chauffeur gebracht. Daar zou nog plek zijn. Toen we daar aankwamen bleek de kelder ook al stampvol vluchtelingen te zitten, maar boven in het huis was de slaapkamer van de tuinman en zijn vrouw nog onbezet, omdat niemand het aandurfde bovengronds te slapen. Ik kwam met mijn ouders in een bed dat al dagen door meerdere mensen beslapen was geweest, maar zelfs mijn vader, die heel erg vies was uitgevallen, kon dat niets schelen. We waren doodop en waren blij dat we een bed hadden. Ik sliep tussen mijn vader en moeder in. Voor mijn zusje was er een kinderledikantje en mijn broertje bleef in zijn kinderwagen. Die nacht hebben we geen oog dichtgedaan. Het schieten was nog erger dan op de Weezenlaan. De hele nacht lagen we te schudden in ons bed.

1949 Radboud Universiteit Nijmegen

In 1948 werd vernomen dat de familie Jurgens van zins zou zijn Heijendael van de hand te doen.

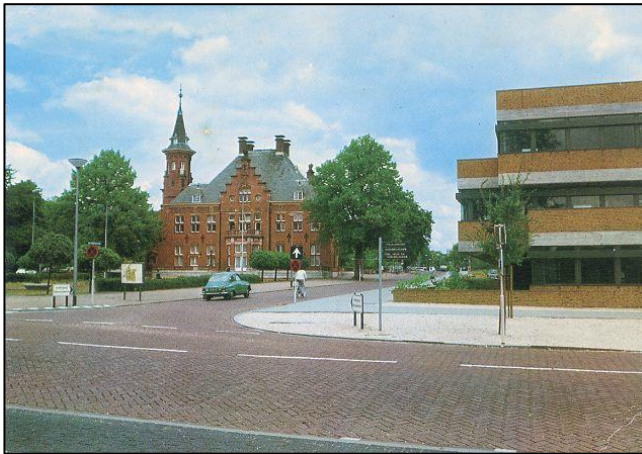
Tussen 1947 en 1949 wordt in opdracht van de Sint Radboudstichting een plan ontworpen voor de bouw van een campus op het Galgenveld en op Landgoed Heijendaal.

In januari 1949 werd het voorlopige koopcontract met de Katholieke Universiteit gesloten. Het ging hier om een gebied van 29 hectare. In 1962 werd het resterende gebied van Heijendaal aangekocht, waarbij het huis 'Oud Heijendael' waarin nog steeds het voormalige personeel van Jurgens woonde en in dienst traden van de K.U.

De Radboud Universiteit ging bouwen, maar nog jarenlang werd er op de vijver die vlak bij het kasteeltje lag, in strenge winters door omwonenden geschaatst.

Ook was richting de Houtlaan een mini-heuveltje met daarop een grote boom en zitbankje, dat Grootvaders heuveltje werd genoemd.

In november 1950 gingen op Heijendaal de eerste bomen tegen de grond en op 21 december van dat jaar ging de eerste spade in de dik besneeuwde, hard bevroren grond voor de bouw van het voorlopige Praeklinisch Instituut aan de Kapittelweg.

Vanaf ongeveer 1950 ontwikkelde de wijk en Campus Heijendaal zich in een hoog tempo tot een van de grootste kennisparken van Nederland en is daardoor de grootste werklocatie van Nijmegen . Op de Nijmeegse campus Heijendaal werden hoogwaardige bedrijfsgebouwen ontwikkeld met ruimten en faciliteiten voor kleine en grotere kennisintensieve bedrijven.

Tot 1992 stond in het noordwesten van Heijendaal ook nog het Canisius-Wilhelmina Ziekenhuis. Deze grote werkgever verhuisde in dat jaar naar de locatie Jonkerbos.

Villa Salatiga Sterreschansweg 77

Dit pand is een van de vele creaties van Oscar Leeuw. Villa Salatiga werd in 1910-1911 gebouwd in opdracht van H.J. Hüffer, die plantages in Nederlands-Indië beheerde. Verschillende stijlen werden door Leeuw gecombineerd - zowel in het interieur als het exterieur zijn elementen uit de Jugendstil, barok en renaissance toegepast -, met als

resultaat een statige, maar levendig vormgegeven villa. De ornamenten aan de buitenzijde zijn in natuursteen. De villa werd vernoemd naar een plaats op Java, waar de familie van de vrouw van Hüffer veel geld had verdiend. De villa is later overgenomen door de familie Jurgens en sinds 1944 betrokken door de Broeders van Maastricht. In 1950-1951 werd het pand aan de oostzijde uitgebreid door A.J.N. Boosten. Onder dit gebouw zijn enkele kazematten van het vroegere fort Sterreschans bewaard gebleven.

Antonius Johannes Jurgens (1867-1945)

Antonius Johannes Jurgens, ondernemer (Oss 8-2-1867 - Torquay (Groot-Brittannië) 12-3-1945). Zoon van Hendrikus Leonardus Jurgens, ondernemer, en Theodora van Waardenburg. Gehuwd op 7-5-1889 met Marie H el ne Léonie Verbruggen. Uit dit huwelijk werd 1 zoon geboren.

Anton Jurgens stamde uit een Rooms-katholieke familie die zich aan het begin van de 19e eeuw vanuit Zuid-Limburg in het Oostbrabantse Oss had gevestigd en zich daar van rondtrekkende kooplieden aan

het einde van de jaren zestig had opgewerkt tot de belangrijkste boterhandelaren in Europa. In 1867 werd Antons vader firmant in het familiebedrijf, dat vanaf 1871, als eerste ter wereld, margarine ging produceren. Anton studeerde van 1880 tot 1884 aan het door de paters jezuiten geleide Sint Willibrordcollege te Katwijk aan Zee.

Daarna begon zijn leertijd bij de firma. Hij was op stage in Groot-Brittannië toen zijn vader in augustus 1888 plotseling overleed. Als oudste van negen kinderen nam Anton toen, 21 jaar oud, diens plaats in het bedrijf over. Al spoedig bleek hij alle facetten van de onderneming te beheersen. De overige firmanten accepteerden zijn leiding.

Oss bleef voor fabriek en kantoor de belangrijkste vestigingsplaats. Ook Anton Jurgens voelde zich sterk met de plaats verbonden; zo was hij er van 1892 tot 1895 lid van de gemeenteraad. Toch overwoog Jurgens serieus, toen in 1891 zijn grote concurrent Simon van den Bergh zijn margarinefabriek van Oss naar Rotterdam verplaatste, zijn bedrijf eveneens naar elders over te brengen, en wel naar Groot-Brittannië, waar het belangrijkste gedeelte van zijn markt lag. Uiteindelijk gingen deze plannen niet door.

Foto Voormalig kantoor Jurgens te Oss.

Eerder reeds, in 1888, had Jurgens een margarinefabriek in het Duitse Goch geopend om aldus de invoerrechten op het produkt te omzeilen; in 1895 vestigde hij een fabriek in Merksem bij Antwerpen.

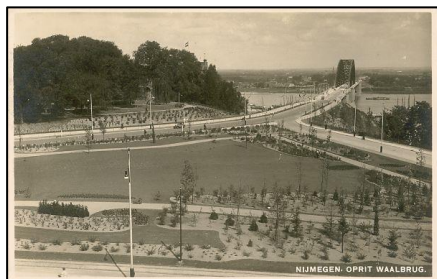
Toen het omstreeks de eeuwwisseling minder goed ging in de margarine-industrie, begon de ondernemer Jurgens zich ook op andere economische terreinen te oriënteren. Zo vroeg hij in 1899 samen met anderen concessie aan voor de ontginning van steenkool in de gemeenten Hoensbroek en Heerlen. Ook dit plan werd niet doorgezet. Een jaar later richtte Jurgens de NV 'Theodora' op - met een maatschappelijk kapitaal van f 250.000 - tot exploitatie van het landgoed Elsoo in Limburg.

In 1902 werd de oude firma ontbonden en kwam de NV Anton Jurgens' Margarinefabrieken tot stand, wederom een familievennootschap. Vier jaar later ging men een stap verder, toen de NV Anton Jurgens' Vereenigde Fabrieken als holding company werd opgericht, waarin voor het eerst het publiek met kapitaal kon deelnemen. Deze holding company werd gevestigd te Nijmegen, de stad waar Jurgens in 1904 met zijn gezin was gaan wonen in de grote villa 'Belvoir', die hij aan de Waal had laten bouwen.

Nijmegen, Villa „Belvoir“, in 't H nnerpark.

Deze foto van de oprit van de pas geopende Waalbrug is genomen vanuit huize Belvoir. Deze grote vrijstaande villa stond tot 1944 de plaats van het huidige gelijknamige hotel.

Rechts ligt de Nieuwe Ubbergseweg, die naar Beek voert. Op de achtergrond, v or het H nnerpark, ligt de Arnhem(s)eweg, die naar de Waalbrug leidt. Rond 1990 werd de weg vernoemd naar de Amerikaanse generaal James Gavinweg.

Huize Belvoir maakte destijds onderdeel uit van het Hunnerpark. In de oorlog 1944=1945 is hier zwaar gevochten door de geallieerden om de Waalbrug.

De daaropvolgende jaren waren vol activiteiten, waarin verschillende plannen van Jurgens tot uitvoering werden gebracht. Niet alleen breidden de fabrieken in Nederland, België en Duitsland zich uit, maar ook groeiden de verkooporganisaties in deze landen en in Groot-Brittannië en Denemarken. In 1907 richtte Anton zijn belangstelling op West-Afrika, waar hij in 1908 ongeveer 3000 hectaren grond wist te verwerven in Duits Kameroen om hier zelf de winning van de voor zijn bedrijf noodzakelijke grondstoffen ter hand te nemen.

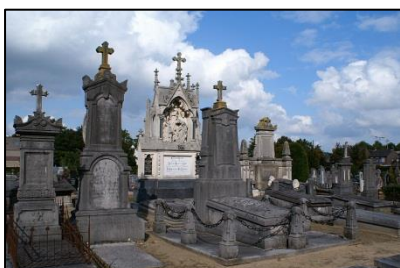
Drie dochters van de Oosterhoutse margarinefabrikant Verschure trouwden met drie zonen van de familie Jürgens. Dat heeft ongetwijfeld ook de zakelijke samenwerking tussen de families bevorderd. In 1906 wordt de fabriek van Verschure een onderdeel van het concern van Jürgens. Het bedrijf blijft in Oosterhout.

Vanaf 1908 trad er een verandering op in de aard van de margarine-industrie. Van een, technisch gezien, betrekkelijk eenvoudige bedrijfstak waarbij vele ondernemingen één lucratief product vervaardigden, ontwikkelde deze zich tot een door nieuwe vindingen belangrijk onderdeel van de groeiende chemische industrie. Deze vindingen hadden vooral betrekking op het raffineren en harden van oliën. Jurgens wist de nieuwe patenten te verkrijgen en grote kapitalen te verwerven voor de bouw van nieuwe fabrieken, terwijl andere ondernemingen zich juist in verband met deze grote investeringen gedwongen zagen af te haken.

Tussen de omvangrijke Jurgens- en de Van den Bergh-ondernemingen - toen al de twee grootste margarinefabrikanten ter wereld - was inmiddels een hevige concurrentiestrijd ontstaan, die alleen kon worden bezworen door het sluiten van een poolovereenkomst in 1908. Hierbij werd bepaald dat de gezamenlijke winst voortaan voor 40 % naar Jurgens en voor 60 % naar Van den Bergh zou gaan. Jurgens was echter commercieel agressiever en veroverde geleidelijk een groter marktaandeel, zodat in 1913 en in 1920 nieuwe poolovereenkomsten noodzakelijk bleken. De internationale ontwikkelingen brachten intussen ook voor Jurgens nieuwe problemen. Nog in 1913 had Anton Jurgens overwogen in Rusland een margarinefabriek te vestigen. Een jaar later brak echter de Eerste Wereldoorlog uit, waardoor enerzijds de aanvoer van grondstoffen ernstig werd gehinderd en anderzijds, in verband met de grote vraag naar margarine in menig oorlogvoerend land, deze bedrijfstak een grote expansie doormaakte.

Na de oorlog behoorde Jurgens tot de meest vooraanstaande Nederlandse industriëlen. Ook maatschappelijk was hij een man van aanzien. Van december 1919 tot april 1921 had hij zitting in de Eerste Kamer. Namens de Rooms-Katholieke Staatspartij hield hij hier in 1921 bij de behandeling van de staatsbegroting een rede over het bedrijfsradenstelsel. Maar juist in deze tijd werd Jurgens door zijn industriële bedrijvigheid geheel op internationaal niveau getild. In 1921 besloot hij zich te vestigen in Groot-Brittannië - in menig opzicht nog steeds een leidende economische mogendheid - om daar verder aan de uitbreiding van zijn onderneming te werken.

In Groot-Brittannië werd Jurgens er om economische en financiële redenen toe gebracht opnieuw in onderhandeling te treden met het Van den Bergh concern over nadere samenwerking. Dit leidde in 1927 tot een compromis: de Margarine-Unie. Onmiddellijk hierna kwam Jurgens met plannen tot samenwerking met de Britse firma Lever Brothers, aangezien de twee ondernemingen gedeeltelijk op dezelfde grondstoffen waren aangewezen. Eind 1929 kwam het tot een algeheel samengaan tussen beide bedrijven in Unilever, een van de belangrijkste samensmeltingen op industrieel gebied in Europa. Jurgens, aan wie het in de eerste plaats te danken was dat de onderhandelingen slaagden, kreeg de leiding van de Nederlandse groep en vervulde in 1932/1933 de functie van gouverneur.

In 1933 trok Jurgens zich uit het bedrijf terug. Hij sleet zijn verdere levensjaren in Groot-Brittannië, waar hij in 1945 overleed. Zijn vermogen bracht hij onder in het Anton Jurgens Fonds, dat als doelstelling heeft materiële steun te verlenen aan instellingen die een algemeen maatschappelijk belang beogen.

Graf familie Jurgens in Oss.

Anton Jurgens bezat een sterk gevoel voor menselijke verhoudingen en legde doorgaans grote hoffelijkheid en charme aan de dag. Hij was een

geboren vechter, begiftigd met veel verbeeldingskracht en vindingrijkheid. Hij behoorde daarmee tot de generatie pioniers van het bedrijfsleven die in familieverband een belangrijke bijdrage leverden tot de industrialisatie van Europa.

A.J. (Anton) Jurgens Hendrikzoon.

Vooraanstaande katholieke ondernemer, die korte tijd zitting had in de Eerste Kamer. Richtte in 1902 in Nijmegen een margarinefabriek op en ging van 1908 samenwerken met zijn grootste concurrent, de firma Van den Bergh. Vestigde zich later in Groot-Brittannië en bracht in 1929 een fusie tot stand met het Lever-concern, waaruit Unilever ontstond. Zwager van de katholieke politicus Harte van Tecklenburg, Tweede Kamerlid en minister.

Algemeene Bond (RKSP) in de periode 1919-1921: lid Eerste Kamer.

Geboren te Oss, 8 februari 1867.

Overleden te Torquay (Engeland), 12 maart 1945.

levensbeschouwing Rooms-Katholiek.

Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau, 19 februari 1937.

Vader H.L. Jurgens, Hendrikus Leonardus, geboren te Oss, 15 maart 1840.

Moeder Theodora van Waardenburg, geboren Lithoijen, 2 april 1840.

Huwde te Oss, 19 maart 1890 (kerkelijk 7 mei 1889) met M.H.L. Verbruggen, Marie Hélène Léonie.

Woonde in Oss tot 1904, daarna Nijmegen, Huize Belvoir.

loopbaan

- Gymnasium, R.K. "Sint Willibrordus College" te Katwijk aan de Rijn, van 1880 tot 1884.
- Directeur margarinefabriek firma "Jurgens" te Oss, van 1888 tot 1902
- Directeur "Ant. Jurgens' Margarinefabrieken" N.V. te Oss, van 1902 tot 1906
- Directeur "Ant. Jurgens' Vereenigde Fabrieken" N.V. te Nijmegen, van 1906 tot 1921
- Lid gemeenteraad van Oss, van 1892 tot 1895
- Lid Eerste Kamer der Staten-Generaal, van 19 december 1919 tot 28 april 1921 (voor Gelderland)
- Directeur "Ant. Jurgens' Margarinefabrieken" N.V. en Ltd. te Groot-Brittannië, vanaf 1921
- Directeur Margarine Unie te Groot-Brittannië, van 1927 tot 1929 (fusie van Jurgens en het Van den Bergh-concern)
- Directeur Nederlandse Groep Unilever N.V., vanaf 1929 (fusie van Jurgens/Van den Bergh en Lever Brothers)
- Governor Unilever, van 1932 tot 1933

nevenfuncties

lid Staatscommissie inzake het socialisatievraagstuk (Staatscommissie-Nolens), van 11 maart 1920 tot mei 1921.

uit de privésfeer

- Opende in 1888 een margarinefabriek in het Duitse Goch
- Opende in 1895 een margarinefabriek in Merksem bij Antwerpen
- Richtte in 1900 de N.V. Theodora op, die het landgoed Elsloo exploiteerde
- Zijn vader was medefirmant van firma Ant. Jurgens
- Zijn echtgenote was geboren in Luik; zij was de dochter van Guillaume Hubert Verbruggen, mede-eigenaar van zuivelfabriek Hillen-Verbruggen te Roermond

Stichting Anton Jurgens Fonds

Anton J. Jurgens (1867-1945)

Naam Antonius Johannes (Anton) Jurgens Hzn.

Geboren Oss, 8 februari 1867

Overleden Torquay (UK), 12 maart 1945

Geschiedenis

De gedocumenteerde geschiedenis over de familie Jurgens gaat terug tot de 17e eeuw. Zij zijn dan als marskramers in onder meer zuivelproducten, actief in de omgeving van Aken en 's-Hertogenbosch. Door de aanwezigheid van de vele militairen tijdens de Belgische

Opstand (1830) en de gestegen welvaart in omliggende landen zoals Engeland, neemt de vraag naar boter toe.

Antoon Jurgens, de grootvader van de grondlegger van het Anton Jurgens Fonds, kiest in 1854 volledig voor de boterhandel. Antoon gaat in Oss wonen en krijgt 10 kinderen waaronder zoons Jan, Henry en Arnold. Deze drie broers richten in 1867 samen met hun vader de firma 'Antoon Jurgens' op. In 1871 kopen ze een Frans patent voor 60.000 Franse Francs van Mège-Mouriés. Als eerste ter wereld produceert de onderneming daarna margarine op industriële schaal.

Antoon's zoon, Henry, overlijdt op 34 jarige leeftijd. Henry's zoon Anton neemt zijn plaats in het bedrijf over als hij 21 jaar is. Anton's gave voor commercie, vindingrijkheid en financiën, maakt dat zijn ooms al snel zijn leiding accepteren. Anton bouwt vervolgens met hulp van zijn twee broers Frans en Henry en zijn oom Jan en neven, de firma uit tot een multinationale onderneming.

In 1906 verandert de firmanaam in de 'NV Anton Jurgens' Vereenigde Fabrieken' waarin voor het eerst het publiek met kapitaal kan deelnemen. Deze onderneming wordt gevestigd te Nijmegen, de stad waar Anton's broer Frans al woont en waar hij zelf in 1904 met zijn gezin ook neerstrijkt. Rond die tijd krijgt Anton belangstelling voor West-Afrika, waar hij ongeveer 3.000 hectare grond verwerft om hier zelf de voor zijn bedrijf noodzakelijke grondstoffen te gaan winnen.

Unilever

De twee grootste margarinefabrikanten ter wereld van dat moment, Jurgens en Van den Bergh, fuseren in 1927, en gaan in de nieuw gecreëerde 'Margarine Unie' op. Twee jaar later krijgt Anton het idee om met het Engelse 'Lever Brothers' te fuseren, waaruit vervolgens Unilever ontstaat.

Missie

In 1925 richt Anton de 'Stichting Anton Jurgens Fonds' op: in eerste instantie voor de financiële ondersteuning van familieleden en van instellingen werkzaam op sociaal gebied. Anton overlijdt in 1945 in Torquay en laat geen nakomelingen na.

In 1969 worden de humanitaire doelstellingen toevertrouwd aan 'Stichting Anton Jurgens Fonds 1969' en vanaf dat moment ondersteunt deze stichting geen familieleden meer.

In 2005 herschrijft men de statuten en vereenvoudigt de naam tot 'Stichting Anton Jurgens Fonds'. Het Anton Jurgens Fonds

steunt organisaties en hun projecten die gericht zijn op:

"het resultaatgericht verhelpen en vooral voorkomen van materiële en immateriële noden, in het bijzonder van economisch zwakkere mensen".

Het Fonds heeft zich sinds haar oprichting in 1925 ontwikkeld tot een fonds met een ondernemende aanpak en een integrale visie op de maatschappij en haar uitdagingen. De waarden die aan de basis lagen van het doen en laten van de stichter, zijn ook vandaag nog leidend: ondernemerschap, maatschappelijke betrokkenheid en een open en christelijke levensvisie.

Margarinefabrieken in Nijmegen.

NV Margarinefabriek Batava Nijmegen

Tegenover het Krayenhoffpark ligt het voormalige bedrijventerrein van de margarinefabriek batava. Hier werd, na het slechten van de wallen, als een van de eerste locaties gebouwd. In 1879 had de exmilitair A.D. van Seters tegenover dit park een groot perceel aangekocht. Een jaar later kreeg hij van de gemeente toestemming op die plek een kunstboterfabriek te stichten op voorwaarde dat de voorgevel 'in die wijze gebouwd wordt als zijnde overeenkomstig een blok woonhuizen.' Annemer-architect J. Knoops jr. tekende een

bedrijfspannend met een neoclassicistische gevel, versierd met balkons, kroonlijsten en pilasters.

Op de verdieping waren drie bovenwoningen, terwijl de begane grond bij de achterliggende fabriek hoorde en plaats bood aan kneedafdeling, magazijn en pakkamer. Door geldproblemen moest Van Seters afzien van de bouw, waarna hij werd opgevolgd door een nieuwe eigenaar. Onder zijn leiding kwam het door Knoops ontworpen fabriekscomplex alsnog gereed. Salomonski, de nieuwe eigenaar, liet in 1883 op de hoek met de Voorstadslaan een fabrikantenvilla bouwen, deze is helaas gesloopt.

olieraffinaderij gebouwd. Na overname door royal smilde food group in 1974 kwamen zestig werknemers op straat en werd de raffinaderij gesloopt. De oorspronkelijke margarineboterfabriek wacht op een nieuwe bestemming.

**Reichskommissariat in den besetzten
Niederländischen Gebieten.
Feindvermögensverwaltung:
Inventaris nr. 1099.**

Archief van de generalkommissar für
finanz und wirtschaft, abteilung
feindvermögen.

1099, N.V. Batava Margarinefabriek, Nijmegen
Verwalter: Weibeler, H., Nijmegen 1943 - 1944
Aktenzeichen B 208 - Openbaarheid beperkt tot 1 januari 2020.

Brinkers margarinefabriek Nijmegen-Wijchen

Koninklijke Brinkers Margarinefabriek BV is een margarinefabriek en fabriek van chocoladewaren en bakkerijproducten met vestigingen te Zoetermeer, Wijchen, Enschede en Velp. Het hoofdkantoor van Brinkers Holding bevindt zich te Zoetermeer. Tegenwoordig is het bedrijf als Royal Brinkers gevestigd te Almere-Haven.

Hollandsche Margarinefabriek en Wijchense Oliefabrieken.

Het bedrijf werd opgericht door Bernardus Brinkers (1862 - 25 mei 1937).

Deze begon in 1878 in Den Haag langs de deuren te trekken om kaas, eieren, boter en later margarine, toen kunstboter geheten, te verkopen. In 1888 richtte hij een groothandel in margarine op. Een deel van het Huis te Palenstein werd door hem aangekocht om als pakhuis te dienen. De rest van het huis fungeerde als zuivelfabriek.

De klassieke merken van Brinkers waren:

- Wayang, margarine
- Bak en Braad, braadvet
- Leeuwezegel, margarine

De margarine werd aangevoerd als halffabriekaat en in deze fabriek verwerkt naar de wensen van de klant. Dit hield in: eventuele vermenging met roomboter, zout en boterkleursel toevoegen. Aanvankelijk werd de margarine verpakt in Keulse potten. In 1914 ontstond, ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog, schaarste en boter werd onderdeel van een distributiesysteem. Hierdoor schakelden meer en meer mensen op margarine over. Het bedrijf groeide en de naastgelegen zuivelfabriek werd betrokken.

In 1918 werd verder uitgebreid door de aankoop van het naastgelegen Huize Akkerlust en in 1927 was Brinkers de grootste margarinegrossier van Nederland. Huize Akkerlust is een herenboerderij uit 1866 en het is geklasseerd als rijksmonument. Toen in 1927 de twee grootste margarinefabrikanten, Van den Bergh en Jurgens, na een felle concurrentiestrijd, samen gingen in de Margarine Unie, besloot Brinkers om zelf margarine te gaan maken. In 1928 werd een fabriekje gestart te Nijmegen, dat in 1931 naar een groter pand te Wijchen werd verplaatst.

De twee belangrijkste aandeelhouders waren Aaron Hartog de Vries en Philip Carel Markus, twee kooplieden uit Nijmegen. Philip geboren in Leeuwarden op 15 May 1877 is vanwege zijn Joodse afkomst gestorven in Sobibor Polen, 9 April 1943. Aaron was tot 1941 directeur van de Stichtsche margarine fabriek te

Soesterberg. In 1929 had hij de margarinefabriek Zwaluw gekocht. In 1939 droeg Brinkers haar quota over aan Unilever en werd na de oorlog onderdeel van Remia. Na een lange strijd kreeg de fabriek haar quota terug van Unilever. De roomboterfabriek in Zoetermeer had in die tijd tevens als belangrijkste aandeelhouders Hetteema en Aukes van kruideniersbedrijf Edah.

In 1932 werd het menggebod van kracht. Men was verplicht om, gezien het boteroverschot, boter bij de margarine te mengen. Ook moest de margarine in kleinverpakking worden geleverd. Nieuwe machines en een wikkeldrukkerij kwamen in werking. De zuivelfabriek "Zelandia", die eveneens in Palenstein was gevestigd, werd overgenomen. In Wijchen werd een raffinaderij voor plantaardige olie gebouwd. Men ging ook slaolie, bak- en braadvet en bakkersvet produceren.

Hoewel de oorspronkelijke grondstof van margarine rundvet was, werd dit geleidelijk vervangen door plantaardige grondstoffen: sojaolie, palmolie, zonnebloemolie, kokosolie en grondnotenolie. Omdat tijdens de Tweede Wereldoorlog de grondstoffen schaars waren, ging men koolzaad verbouwen en raapzaadolie produceren. In 1950 werd in Zoetermeer een moderne olieraffinaderij en margarinefabriek ingericht. In 1953 werd een hardingsinstallatie in gebruik genomen, waarmee olie in vet kon worden omgezet. Hiertoe was waterstofgas vereist. Het aantal medewerkers bedroeg in dat jaar 225. In 1955 werd een olieslagerij te Oudewater overgenomen, waar kokosolie uit kopra werd gewonnen. Hiertoe waren 10 miljoen kokosnoten per jaar nodig.

In 1964 werd de hardingsinstallatie verplaatst naar het Botlekgebied. Het benodigde waterstofgas werd nu via een pijpleiding aangevoerd, in plaats van in hogedruktanks over de weg. In 1978 was Brinkers één der grootste hardingsbedrijven in Europa.

In 1966 moest de vestiging van Brinkers uit het centrum van het snelgroeiende Zoetermeer verdwijnen. Het bedrijf werd verplaatst naar de Bleiswijkseweg in het buitengebied, waar het in 1968 in productie ging. Het hoofdkantoor van de holding bevindt zich nog steeds in Huize "Akkerlust" aan de Vlamingstraat 49 in het centrum van Zoetermeer. In 1973 werd de olieslagerij te Oudewater door brand verwoest, waarbij onder meer 2000 ton kopra verloren ging. Na enkele maanden was de productie weer op peil.

Bakkerijproducten

De fabriek in Wijchen, waar reeds speciale bakkerijmargarines werden vervaardigd, onder de merknaam "Superieur", ging zich ook toeleggen op andere bakkerijproducten, waaronder korstdeeg en andere halffabrikaten, alsmede koffiebroodjes, croissants en dergelijke. In 1975 werd het bakkerijgrondstoffenbedrijf Molco te Aartselaar opgekocht en in 1976 volgde het bedrijf Salino te Maassluis, een fabrikant van mayonaise, fritessaus en slasaus, alsmede slaolie, zonnebloemolie, maisolie en saffloerolie. In 1978 ontving Brinkers het predikaat "Koninklijke".

2010 - Veel Wijchenaren bewaren goede herinneringen aan Molco, dat vroeger Brinkers Wijchen BV heette en daarvoor de Hollandsche Margarinefabriek en Wijchense Oliefabrieken. In de volksmond heette het ook wel "De Botterkeet". Veel Wijchenaren hebben in die periode bij Brinkers gewerkt hetzij in vaste dienst hetzij als vakantiewerker of inleenkracht. Nadat Brinkers het bedrijf had overgedaan aan Unilever, volgden nog vijf goede en succesvolle jaren. Maar de productie werd onverwacht verplaatst naar België en moesten de Molco medewerkers aan de Kraanvogelstraat 8 en 15 hun werkzaamheden neerleggen.

Chocoladepasta

Een tweede bedrijf onder de naam Brinkers betreft een in 1948 opgestarte firma die een in 1946 ontwikkeld, nieuw product ging vervaardigen, namelijk chocoladepasta. Deze firma werd opgericht door Bernardus Brinkers jr., zoon van de oprichter van de margarinefabriek. Men startte met de merknaam Choba. In 1960 kwam ook hazelnootpasta op de markt, onder de merknaam Nusco. Het bedrijf opende in 1993 een nieuwe fabriek in Enschede. In 2001 werd het bedrijf ook een distributiekanaal voor "Masterfood's Snickers" en Milky Way chocoladepasta.

Tsessinga & Co Margarinefabriek

Bronnen

- Literatuur. Van der Aa v (1844), blz. 850-851; Schutjes iv (1873), blz. 636.
- Leenaktenboeken Kwartier van Nijmegen 1924, blz. 77-78; b.m. Gelre xxv (1922), blz. 134.
- Verslag stichting 'Vrienden der Geldersche Kasteelen' (1948-1958), 1959, blz. 29; Zandstra 1962, blz. 64, 97.
- Afbeelding. Foto van een ongedateerde, laat 18de- of vroeg 19de-eeuwse tuinplattegrond met het opschrift 'Kaart van de Buitenplaats Horssen' bevindt zich in het r.a.g, Algemene kaartenverzameling nr. 754. Het origineel moet zich in particulier bezit bevinden in de Verenigde Staten (afb. 167).
- Nederlands Hervormde Gemeente Horssen en zijn kerkgeschiedenis Horssen, Commissie Kerkepad '81 zonder jaar geïllustreerd 1e druk. Gebrocheerd.
- Nederlands Adelsboek 1989 (CBG), blz. 361.
- A.G. Schulte 2011, Het Land van Maas en Waal.
- Inventaris van de archieven van De familie van Boetzelaer 1316-1961 door E.P. de Booy.
- Van der Aa, biografisch woordenboek der Nederlanden. Bronnen
- Houtzager, H.L. (red.), 1987. Delft en de Oostindische Compagnie. - Amsterdam: Rodopi, 1987. - 221 p., [nl] - ISBN 9062039391.
- Jörg, C.J.A., 1978. Porselein als handelswaar : de porseleinhandel als onderdeel van de Chinahandel van de V.O.C., 1729-1794. - Groningen: Jörg, 1978. - 387 p.
- Het materiaal is ter inzage in de studiezaal van het Gemeentearchief van Delft. Het archief van de Kamer Delft van de VOC berust in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag.
- Piet van de Geer, De VOC en Horssen.
- F.J.M. van de Ven, Anton Jurgens Hzn 1867-1945. Europees ondernemer, bouwer van een wereldconcern. Foto: Paul Schäfer, Wiesbaden.
- Huwelijksregister Nederduits-Gereformeerde gemeente Nijmegen (RBS 1173/255).
- Regionaal Archief Nijmegen.
- www.noviomagus.nl.
- Gelders Archief Arnhem.
- Nijmeegse bedrijven rond het centrum 1850 - 1970.